

MEI 2026

Tussen hoop en vrees

“Het recht van de sterkste geldt en Nederland is er niet klaar voor”

Katie Miller @KatieMiller · 3 jan.

SOON

© Post on X by Katie Miller, the wife of President Trump's deputy chief of staff Stephen Miller

In het kort

- Nederlanders zien een kwetsbaar Nederland in een wereld waarin de internationale orde minder houvast biedt, ongebreidelde machten domineren, en zich tevens bedreigende politieke en culturele ontwikkelingen voordoen. Nederlanders zijn tamelijk eensgezind over deze dreigingen.
- Net als in 2025 maken Nederlanders zich het meeste zorgen over de impact van cyber- en fysieke sabotage.
- Nederlanders maken zich vergeleken met 2025, dit jaar vooral zorgen over de internationale rechtsorde, en falende internationale samenwerking.
- De in deze editie nieuw geïntroduceerde dreiging, namelijk dat Nederland onvoldoende weerbaar zou zijn in het geval van een crisis of oorlog, komt met stip binnen als nummer 5 in de ranglijst. Bovendien verwacht minder dan de helft

van de respondenten dat Nederland zijn weerbaarheid binnen vijf jaar wel op orde heeft.

- Tegelijkertijd maken Nederlanders zich relatief minder zorgen om de impact op de Nederlandse veiligheid en welvaart van een aantal geopolitieke ontwikkelingen die zij wél waarschijnlijk achten, zoals dat de wereld door grootmachten wordt opgedeeld in invloedssferen, en dat het aantal landen dat zich aansluit bij de BRICS toeneemt.
- Analyses van zowel de dreigingshiërarchie als van de hiërarchie van de hoop laten maatschappelijk pessimisme zien. Zo krijgen ook de laagstscorende internationale ontwikkelingen in de dreigingshiërarchie nog een 'voldoende' op een 11-puntschaal in termen van impact op de Nederlandse veiligheid en welvaart. De trends en het beleid die Nederlanders meer hoopgevend vinden in termen van impact op onze veiligheid en welvaart, achten zij minder waarschijnlijk dan een jaar geleden.
- Er is een grote mate van consensus over de positieve impact op de Nederlandse veiligheid en welvaart van internationale samenwerking, in het bijzonder wanneer die een aantal concrete doelen dient, zoals op het gebied van asiel, bestrijding van internationale drugscriminaliteit, non-proliferatie van kernwapens, en aanpak van belastingparadijzen/witwassen. Tegelijkertijd valt op dat de waarschijnlijkheid dat deze samenwerking ook realiteit wordt in de komende vijf jaar over het algemeen laag wordt ingeschat. Ook dat wijst op maatschappelijk pessimisme.
- Net als in de afgelopen jaren geven respondenten een 'onvoldoende' (lager dan een 5 op een 11-puntschaal) aan de positieve impact op de Nederlandse veiligheid en welvaart van toetreding van Westelijke Balkanlanden tot de EU respectievelijk van Oekraïne tot de EU en de NAVO. Zij verwachten weinig hoopgevend effecten hiervan op Nederland.
- Wanneer we de hiërarchie van de hoop van 2026 met die van 2025 vergelijken, valt op dat Nederlanders veel minder positieve effecten verwachten van een versterking van

de relatie tussen Europa en de VS. Van het voornemen van de Amerikaanse regering om zich op te werpen als de verdediger van de vrije meningsuiting en de politieke vrijheid in Europa (zie bijvoorbeeld de National Security Strategy 2025) liggen de Nederlanders niet wakker. Zij verwachten er noch grote positieve, noch significante negatieve gevolgen van.

1. Inleiding

Instituut Clingendael peilt sinds 2022 welke internationale ontwikkelingen Nederlanders het meest hoopgevend vinden en welke het meest bedreigend. We hebben dat de Clingendael Barometer Tussen Hoop en Vrees genoemd. Een van de meest opvallende bevindingen in de editie van 2026 is deze: Nederlanders vrezen dat de internationale rechtsorde afbrokkelt (de grootste stijger in de dreigingshiërarchie) en tegelijk dat de Nederlandse samenleving niet weerbaar is in die nieuwe wereld.

Aan de ene kant laten de jaarlijkse 'Hoop en Vrees'-peilingen van Clingendael telkens een doorwerking zien van actuele geopolitieke ontwikkelingen in wat Nederlanders bedreigend en hoopgevend vinden. Zo zagen we begin 2023 dat de grootschalige Russische invasie in Oekraïne van februari 2022 resulteerde in Rusland-gerelateerde dreigingen in de top-5.

Het jaar daarop stonden, tegen de achtergrond van de Rusland- en gasprijscrisis in Europa, ongewenste afhankelijkheden van het buitenland en de verzuchting naar de-globalisering en *de-risking* centraal. In 2024 zagen we resonanties in het dreigingsbeeld van de terroristische aanvallen van Hamas op Israël en het daaropvolgende grootschalige geweld in het Midden-Oosten. En in 2025 overheerste vrees voor hybride dreigingen en betrokkenheid bij een oorlog, na veelvuldige berichtgeving in de media over drones die rondvlogen bij kritieke Europese infrastructuur en een indringende speech van NAVO-secretaris-generaal Mark Rutte waarin hij zei dat Europa het volgende doelwit van Rusland is.

In deze laatste editie van Tussen Hoop en Vrees zien respondenten een kwetsbaar Nederland in een wereld waarin de Verenigde Staten machtspolitiek officieel (tot) de internationale modus operandi maken. 'We live in a world in which you can talk all you want about international niceties and everything else', zei de plaatsvervangende stafchef van het Witte Huis Stephen Miller in een geruchtmakend CNN-interview, direct na de Amerikaanse ontvoering van president Maduro van Venezuela in januari 2026, '... but we live in a world – in the real world, Jake – that is governed by strength, that is governed by force, that is governed by power. These are the iron laws of the world that have existed since the beginning of time'.¹

Het recht van de sterkste geldt in de wereld en Nederland is er niet klaar voor, aldus de respondenten in Tussen Hoop en Vrees 2026.

Aan de andere kant zien we door de jaren heen een grote mate van continuïteit in het dreigingsbeeld: de angst voor hybride dreigingen – met name cyber- en fysieke sabotage – staat al jaren bovenaan de dreigingshiërarchie, en dat geldt ook voor 2026. Continuïteit is eveneens zichtbaar in de hoop-hiërarchie waar het gaat om de behoefte om de Nederlandse gemeenschap af te bakenen en te beschermen tegen hybride, militaire en economische dreigingen en tegen irreguliere migratie.

In deze Barometer publicatie bespreken we eerst de belangrijkste algemene trends, zoals de internationale ontwikkelingen die het hoogste en het laagste scoren in de dreigingsranglijst en hiërarchie van de hoop, en de opvallendste stijgers en dalers vergeleken met afgelopen jaar. Vervolgens gaan we dieper in op de thema's internationale rechtsorde en de Nederlandse weerbaarheid.

Methodologie

De respondenten is gevraagd een cijfer te geven aan de impact op de veiligheid en welvaart van Nederland (op een schaal van 0–10) van een groot aantal internationale ontwikkelingen, als deze zich daadwerkelijk zouden voordoen. De gemiddelde score van een trend is de **impactscore (I)**.

Daarnaast is respondenten gevraagd of het waarschijnlijk is dat de betreffende trend binnen vijf jaar zal plaatsvinden. Het antwoord op deze vraag is ja of nee. Het percentage ja-stemmers is de **waarschijnlijkheidsscore (W)**.² De $I \times W$ score is de impactscore vermenigvuldigd met de waarschijnlijkheidsscore.

De Hoop- en Vrees-hiërarchieën zijn gerangschikt op basis van de **impactscore**. De hiërarchieën die zijn gerangschikt op basis van de $I \times W$ score worden eveneens getoond en besproken in deze alert.

Teneinde de vragenlijst niet te lang te maken voor respondenten, is met twee steekproeven van respondenten gewerkt. Aan de ene groep is de lijst met mogelijk bedreigende internationale ontwikkelingen voorgelegd (N = 4119) en aan de andere groep is de lijst met de mogelijk hoopgevendende internationale ontwikkelingen voorgelegd (N = 4219). De data zijn verzameld door Kieskompas in de periode 23 tot 30 december 2025. Om de representativiteit van de data voor alle Nederlanders van 18 jaar en ouder te borgen, zijn de onderzoeksresultaten gewogen op basis van de Gouden Standaard van het CBS.

1 Zie: Forbes Breaking News, "Stephen Miller Gives Fiercy Defense Of Maduro Capture In Tense Interview With CNN's Jake Tapper," 5 januari 2026.

2 De vraag over de waarschijnlijkheid is in 2026 eenvoudiger geformuleerd dan in 2025. De vraag uit 2026 is: 'Acht u het waarschijnlijk dat deze ontwikkeling zich ook daadwerkelijk zal voordoen binnen vijf jaar (ja of nee)?' en die uit 2025 was: 'Vindt u het aannemelijk (kans groter dan 75%) dat deze ontwikkeling zich binnen 5 jaar zal voordoen?'.

Spreiding

De scores in de impact-ranglijsten zijn gemiddelden voor de hele respondentenpopulatie, terwijl er bij verschillende items sprake is van een aanzienlijke spreiding: verschillende respondenten schatten de bedreigende of hoopgevende impact van een internationale ontwikkeling verschillend in. Met deze spreiding is op twee manieren omgegaan in de analyse. Ten eerste hebben we gekeken naar de spreiding aan de hand van de standaarddeviatie. Is de standaarddeviatie laag, dan denken de meeste mensen hetzelfde over de dreiging of hoopgevende impact. Is de standaarddeviatie hoog, dan zijn er uiteenlopende percepties. Ten tweede hebben we aandacht besteed aan onderscheid tussen groepen die een sterk verschillende visie hebben op bedreigingen en hoop, zoals de zogenaamde *Somewheres* en *Anywheres* (zie hieronder, zie ook Annex II voor een analyse van breuklijnen).

Achtergrondvariabelen

In het Barometeronderzoek gebruikt Clingendael verschillende achtergrondvariabelen, die we in verband kunnen brengen met de houdingen van respondenten ten aanzien van dreigingen en hoopgevende ontwikkelingen. Zo wordt in elk Barometeronderzoek aan de respondenten gevraagd op welke partij zij zouden stemmen als er op dit moment verkiezingen zouden zijn. Hier en in het vervolg van het onderzoek wordt alleen gesproken over de aanhang van de zeven grootste partijen op het moment van peilen: D66, PVV, VVD, GroenLinks-PvdA³, CDA, JA21, en FvD. Van de andere partijen zitten niet genoeg respondenten in de steekproef om betrouwbare uitspraken te kunnen doen.

Naast politieke voorkeur, kijkt Clingendael ook al enkele jaren naar het onderscheid tussen de zogeheten ‘*Somewheres*’ en ‘*Anywheres*’.⁴ De indeling in deze categorieën is gebaseerd op twee vragen in de survey die als dilemma zijn gepresenteerd: “Bewaking van de (nationale) grenzen is een belangrijke taak. Elk land moet zelf kunnen bepalen wie er binnen komt” versus “Bewaking van (nationale) grenzen is geen belangrijke taak. Grenzen mogen mensen niet verhinderen hun geluk elders te zoeken”, en “De Nederlandse cultuur en levenswijze is belangrijk, en moet behouden worden.” versus “De Nederlandse cultuur en levenswijze is niet zo belangrijk en het maakt niet uit of zij behouden blijft”. Voor de analyse geldt dat mensen die de Nederlandse cultuur willen beschermen én belang hechten aan nationale grenzen worden beschouwd als *Somewheres*, terwijl diegenen die menen dat de Nederlandse cultuur onbelangrijk is én die nationale grenzen beschouwen als een achterhaald concept worden geclassificeerd als *Anywheres*. Mensen die waarde hechten aan grenzen maar niet aan het behouden van de Nederlandse cultuur of andersom worden geclassificeerd als tussengroep. In 2026 belandde 57 % van de respondenten in de categorie *Somewheres*, 9 en 10 % in de categorie *Anywheres*, en 33 en 34% in de tussencategorie.⁵

Tot slot hebben we gekeken naar verschillen op basis van leeftijd (18-34, 35-49, 50-64, en 65+) en gender (zie voor deze analyse Annex II).

- 3 Op het moment van peilen was de naamswijziging naar PRO nog niet doorgevoerd. In de rest van het stuk wordt deze partij daarom GroenLinks-PvdA of GL-PvdA genoemd.
- 4 De benaming voor deze categorieën, *Anywheres* en *Somewheres*, is ontleend aan David Goodhart, *The Road to Somewhere. The Populist Revolt and the Future of Politics*, London: Hurst & Company, 2017. De operationalisatie van *Anywheres* en *Somewheres* in de survey is van Mark Elchardus.
- 5 De groep respondenten die de vragenlijst over hoopgevende ontwikkelingen invulde bestaat voor 10 procent uit *Anywheres*, 57 procent uit *Somewheres* en 33 procent uit de tussengroep. De groep respondenten die de vragenlijst over bedreigende ontwikkelingen invulde bestaat voor 9 procent uit *Anywheres*, 57 procent uit *Somewheres* en 34 procent uit de tussengroep. In beide datasets vindt 67 procent grensbewaking een belangrijke taak en 77 procent dat de Nederlandse cultuur belangrijk is en behouden moet blijven.

De dreigingshiërarchie: een kwetsbaar Nederland

De top van de Dreigingshiërarchie 2026 (zie Tabel 1) schetst een kwetsbaar Nederland (items 1, 2, 5, 7, 8, 11) in een wereld waarin de internationale orde minder houvast biedt (item 3), waarin nieuwe, ongebreidelde machten spelen (item 9) en zich tevens bedreigende politieke en culturele ontwikkelingen voordoen (items 4, 6 en 10). Uit de analyse blijkt tevens dat Nederlanders relatief weinig verdeeld zijn over deze dreigingen (zie de kolom met de standaarddeviatie in Tabel 1).⁶

Nederlanders maken zich net als in 2025 het meeste zorgen om de impact van cyber- en fysieke sabotage (respectievelijk items 1 en 2 in de ranglijsten van zowel 2025 als 2026). Ook de volgende items stonden qua impact al in de top-10 van 2025: de wereldwijde opkomst van intolerante religieuze bewegingen in verschillende landen (item 4 in 2026); ondermijning van democratische rechtsstaten in de Europese Unie (item 6); afhankelijkheid van niet-gelijkgezinde landen voor vitale producten (item 7); onvoldoende militaire capaciteit onder EU-lidstaten om het Europese grondgebied te verdedigen (item 8); de toenemende macht van grote techbedrijven en hun CEO's (item 9); buitenlandse inmenging in migrantengemeenschappen in Nederland (item 10); en betrokkenheid bij een oorlog door een territoriale aanval op een EU- of NAVO-bondgenoot (item 11).⁷

Er is dus aanzienlijke continuïteit in de internationale dreigingen die Nederlanders meest impactvol achten. De in de 2026-editie nieuw geïntroduceerde dreiging dat Nederland onvoldoende weerbaar is in het geval van een crisis of oorlog komt met stip binnen als item 5 in

de ranglijst. Slechts iets minder dan de helft van de respondenten verwacht dat Nederland zijn weerbaarheid binnen vijf jaar wél op orde heeft.

Urgente impactvolle bedreigingen

De top van de Dreigingshiërarchie van impactscores in Tabel 1 kan worden gelezen als de lijst van scenario's die Nederlanders meest bedreigend achten qua impact, zij vragen om beleidsaandacht gezien de ernst van de gevolgen indien zij optreden. De dreigingen kunnen ook worden gerangschikt op basis van het product van gepercipieerde impact en waarschijnlijkheid, zoals weergegeven in de meest rechtse kolom van Tabel 1. De top van een op deze manier gerangschikte lijst geeft de bedreigingen aan die Nederlanders impactvol en tevens waarschijnlijk achten (zie Tabel 2). Ze zijn impactvol én imminent, en vereisen om die redenen onmiddellijke beleidsaandacht, aldus de Nederlanders, met als top-5: bedrijfsspionage door andere landen; de toenemende macht van grote techbedrijven en hun CEO's; cyber-sabotage van Nederlandse vitale infrastructuur; afspraken tussen Rusland en de VS over de veiligheid in Europa waarbij Europese landen niet betrokken zijn; en afhankelijkheid van niet-gelijkgezinde landen voor vitale producten.

Zorgen over afbrokkelende internationale rechtsorde nemen toe

Als we de dreigingshiërarchieën van 2026 en 2025 met elkaar vergelijken, dan zijn het vooral zorgen over de internationale rechtsorde en falende internationale samenwerking die stijgen in de rangorde. Nederlanders vrezen ten opzichte van 2025 een hogere impact van falende internationale samenwerking op economisch gebied (wereldwijde toename van protectionisme, van plek 44 naar 32), op het gebied van veiligheid (het afbrokkelen van de internationale rechtsorde, van plek 21 naar plek 3) en op het gebied van migratie (grootschalige irreguliere migratie, van plek 25 naar plek 16; en vluchtelingenstromen als gevolg van oorlog nabij de EU van plek 34 naar plek 27). De sterk toenemende zorgen over de afbrokking van de internationale rechtsorde springen er uit.

6 De gemiddelde standaarddeviatie van alle items is 2,52. De gemiddelde standaarddeviatie van de top-10 items is 2,26. De gemiddelde standaarddeviatie van de items 20 tot en met 29 is 2,52; en die voor de onderste tien items is 2,74.

7 Aangezien items 9, 10 en 11 alle een impactscore hebben van 7,26 behandelen we in de tekst de top-11 in plaats van top-10.

Tabel 1 Dreigingshiërarchie 2026

	Ontwikkeling	Impact	Waarschijnlijkheid (% ja)	I x W	Std
1	Cybersabotage van Nederlandse vitale infrastructuur (bijvoorbeeld energie-, betalings-, drinkwaterinfrastructuur)	7,82	75,0	5,86	1,98
2	Fysieke sabotage van Nederlandse vitale infrastructuur (bijvoorbeeld energie-, drinkwaterinfrastructuur, betalings- en internetverkeer)	7,66	61,6	4,71	2,12
3	Afbrokkeling van de internationale rechtsorde	7,37	63,1	4,65	2,26
4	De wereldwijde opkomst van intolerante religieuze bewegingen	7,37	63,1	4,65	2,48
5	De Nederlandse samenleving is niet weerbaar in het geval van een internationale crisis of oorlog	7,36	52,6	3,87	2,13
6	Ondermijning van democratische rechtsstaten in de Europese Unie (bijvoorbeeld door corruptie, aantasting onafhankelijkheid van de rechterlijke macht)	7,34	63,4	4,65	2,2
7	Afhankelijkheid van niet gelijkgezinde landen voor vitale producten (bijvoorbeeld grondstoffen, energie, chips, medicijnen, wapens)	7,32	77,0	5,64	2,02
8	Onvoldoende militaire capaciteit onder EU-lidstaten om het Europese grondgebied te verdedigen	7,29	53,7	3,92	2,46
9	Buitenlandse inmenging in migrantengemeenschappen in Nederland	7,26	75,8	5,5	2,25
10	De toenemende macht van grote techbedrijven en hun CEO's (zoals Microsoft, Huawei, Facebook, Tiktok en Elon Musk)	7,26	83,0	6,02	2,47
11	Betrokkenheid bij een oorlog door een territoriale aanval op een EU- of NAVO-bondgenoot of op Nederland zelf	7,26	45,2	3,28	2,53
12	De EU is niet slagvaardig door interne verdeeldheid en tegenstellingen	7,23	72,4	5,24	2,36
13	Een islamitische terroristische aanslag in Nederland	7,22	60,2	4,34	2,52
14	Betrokkenheid bij een kernwapenoorlog	7,18	14,1	1,01	3,06
15	Afspraken tussen Rusland en de VS over de veiligheid in Europa, waarbij Europese landen niet betrokken zijn (bijvoorbeeld over de beëindiging van de oorlog in Oekraïne)	7,16	80,5	5,76	2,56
16	Grootschalige irreguliere immigratie waarbij migranten geen geldige documenten hebben om in een land binnen te komen of te verblijven	7,11	67,8	4,82	2,57
17	Polarisatie en radicalisering door buitenlandse desinformatiecampagnes (bijvoorbeeld rond verkiezingen in Nederland, rond de oorlog in Oekraïne)	7,08	78,9	5,58	2,41
18	De NAVO is niet slagvaardig door interne verdeeldheid en tegenstellingen	7,07	62,0	4,38	2,38
19	Bestaansonzekerheid voor Nederlandse burgers (bijvoorbeeld financieel niet rondkomen) als gevolg van internationale ontwikkelingen	7,06	62,0	4,37	2,23
20	De Verenigde Staten staan niet langer garant voor de veiligheid van Europa (omdat ze dat niet meer willen of niet meer kunnen, bijvoorbeeld door een conflict met China)	7,04	69,0	4,85	2,44
21	Beperking van de vrijheid van meningsuiting door EU-regels	7,03	47,9	3,37	2,86
22	Bedrijfsspionage door andere landen	7,01	89,6	6,28	2,18
23	De Europese beschaving verdwijnt	7,01	32,1	2,25	2,93
24	Ondermijning van de Nederlandse samenleving door internationale georganiseerde misdaad	6,99	61,0	4,26	2,26
25	Europa verliest de technologische strijd tussen de grootmachten	6,99	62,3	4,35	2,31
26	Rusland wint de oorlog tegen Oekraïne	6,93	53,1	3,68	2,97
27	Een groot aantal vluchtelingen als gevolg van een oorlog nabij de EU	6,9	69,5	4,8	2,5
28	Inzet van migratie als wapen door leiders rond de EU	6,89	66,3	4,57	2,38

	Ontwikkeling	Impact	Waarschijnlijkheid (% ja)	I x W	Std
29	De wereld ontwikkelt zich naar een situatie met meerdere machtige landen die hun eigen invloedssfeer hebben (zoals de Verenigde Staten, China en Rusland)	6,86	78,3	5,37	2,37
30	Inflatie als gevolg van internationale ontwikkelingen	6,82	77,4	5,28	2,06
31	Er wordt meer en meer oorlogstaal gebruikt	6,75	76,6	5,17	2,41
32	Wereldwijde toename van protectionisme (bijvoorbeeld de invoering van handelsheffingen door Trump, en grootschalige Chinese staatssteun)	6,73	81,8	5,5	2,13
33	Toenemende haat tegen Joden	6,71	74,7	5,01	2,71
34	Het verstoren van belangrijke zeehandelsroutes (bijvoorbeeld door blokkades en aanvallen op schepen)	6,7	63,5	4,26	2,06
35	Groeiende invloed van China en Rusland in belangrijke landen (bijvoorbeeld India, Golfstaten, landen op de Balkan, in Afrika en Zuid-Amerika)	6,68	80,7	5,39	2,37
36	Overbevolking in de wereld	6,68	57,0	3,8	2,83
37	Maatschappelijke spanningen in Nederland vanwege een conflict in het buitenland (bijvoorbeeld vanwege de oorlog tussen Rusland en Oekraïne, of de oorlog tussen Israël en Hamas)	6,66	80,0	5,33	2,22
38	De wereldwijde opkomst van politieke partijen die mensen uitsluiten op basis van hun religie of ras	6,58	67,6	4,45	2,91
39	Betrokkenheid bij een oorlog buiten EU- of NAVO-grondgebied (bijvoorbeeld Oekraïne of Taiwan)	6,53	58,2	3,8	2,42
40	Een militair conflict tussen de Verenigde Staten en China	6,52	25,0	1,63	2,56
41	Een extreemrechtse terroristische aanslag in Nederland	6,51	50,7	3,3	2,82
42	Gevolgen van klimaatverandering (overstromingen, hittestress, droogte, aantasting natuur en biodiversiteit)	6,51	65,4	4,26	2,92
43	Een extreemlinkse terroristische aanslag in Nederland	6,48	45,4	2,94	2,83
44	Steun van de Amerikaanse regering aan nationalistische partijen in Europa die mensen uitsluiten op basis van ras en religie (zoals AfD in Duitsland en Fidesz (Orbán) in Hongarije)	6,41	71,6	4,59	3,1
45	De hoge schulden in Europa	6,4	62,5	4	2,43
46	Ontwrichting van samenleving en economie door opkomende technologieën (bijvoorbeeld kunstmatige intelligentie)	6,39	67,7	4,32	2,5
47	Militaire dreiging van de VS ten opzichte van een ander land (bijvoorbeeld Venezuela of Groenland)	6,36	75,8	4,82	2,74
48	Steeds meer opkomende machten sluiten zich aan bij het samenwerkingsverband BRICS met China en Rusland	6,34	71,0	4,5	2,56
49	Het uitroepen van een kalifaat (Islamitische heilstaat) in het Midden-Oosten en/of Afrika	6,27	48,7	3,06	2,9
50	Het verder escaleren van de oorlog in het Midden-Oosten	6,07	67,7	4,11	2,5
51	Grootschalige reguliere migratie (bijvoorbeeld arbeidsmigratie, gezinsmigratie, studiemigratie)	6	69,9	4,2	2,87
52	Een nieuwe ernstige pandemie	5,93	35,9	2,13	2,75
53	De internationale klimaatafspraken worden niet goed nageleefd	5,8	79,5	4,61	3,24
54	Toenemende haat tegen moslims	5,7	69,8	3,98	2,91

Tabel 2 Rangorde van urgente impactvolle dreigingen 2026

	Ontwikkeling	Impact	Waarschijnlijkheid (% ja)	I x W	Std
1	Bedrijfsspionage door andere landen	7,01	89,6	6,28	2,18
2	De toenemende macht van grote techbedrijven en hun CEO's (zoals Microsoft, Huawei, Facebook, Tiktok en Elon Musk)	7,26	83,0	6,02	2,47
3	Cybersabotage van Nederlandse vitale infrastructuur (bijvoorbeeld energie-, betalings-, drinkwaterinfrastructuur)	7,82	75,0	5,86	1,98
4	Afspraken tussen Rusland en de VS over de veiligheid in Europa, waarbij Europese landen niet betrokken zijn (bijvoorbeeld over de beëindiging van de oorlog in Oekraïne)	7,16	80,5	5,76	2,56
5	Afhankelijkheid van niet gelijkgezinde landen voor vitale producten (bijvoorbeeld grondstoffen, energie, chips, medicijnen, wapens)	7,32	77,0	5,64	2,02
6	Polarisatie en radicalisering door buitenlandse desinformatie-campagnes (bijvoorbeeld rond verkiezingen in Nederland, rond de oorlog in Oekraïne)	7,08	78,9	5,58	2,41
7	Wereldwijde toename van protectionisme (bijvoorbeeld de invoering van handelshellingen door Trump, en grootschalige Chinese staatssteun)	6,73	81,8	5,5	2,13
8	Buitenlandse inmenging in migrantengemeenschappen in Nederland	7,26	75,8	5,5	2,25
9	Groeiende invloed van China en Rusland in belangrijke landen (bijvoorbeeld India, Golfstaten, landen op de Balkan, in Afrika en Zuid-Amerika)	6,68	80,7	5,39	2,37
10	De wereld ontwikkelt zich naar een situatie met meerdere machtige landen die hun eigen invloedssfeer hebben (zoals de Verenigde Staten, China en Rusland)	6,86	78,3	5,37	2,37
11	Maatschappelijke spanningen in Nederland vanwege een conflict in het buitenland (bijvoorbeeld vanwege de oorlog tussen Rusland en Oekraïne, of de oorlog tussen Israël en Hamas)	6,66	80,0	5,33	2,22
12	Inflatie als gevolg van internationale ontwikkelingen	6,82	77,4	5,28	2,06
13	De EU is niet slagvaardig door interne verdeeldheid en tegenstellingen	7,23	72,4	5,24	2,36
14	Er wordt meer en meer oorlogstaal gebruikt	6,75	76,6	5,17	2,41
15	Toenemende haat tegen Joden	6,71	74,7	5,01	2,71
16	De Verenigde Staten staan niet langer garant voor de veiligheid van Europa (omdat ze dat niet meer willen of niet meer kunnen, bijvoorbeeld door een conflict met China)	7,04	69,0	4,85	2,44
17	Grootschalige irreguliere immigratie waarbij migranten geen geldige documenten hebben om in een land binnen te komen of te verblijven	7,11	67,8	4,82	2,57
18	Militaire dreiging van de VS ten opzichte van een ander land (bijvoorbeeld Venezuela of Groenland)	6,36	75,8	4,82	2,74
19	Een groot aantal vluchtelingen als gevolg van een oorlog nabij de EU	6,9	69,5	4,8	2,5
20	Fysieke sabotage van Nederlandse vitale infrastructuur (bijvoorbeeld energie-, drinkwaterinfrastructuur, betalings- en internetverkeer)	7,66	61,6	4,71	2,12
21	Onderminning van democratische rechtsstaten in de Europese Unie (bijvoorbeeld door corruptie, aantasting onafhankelijkheid van de rechterlijke macht)	7,34	63,4	4,65	2,2
22	Afbrokkeling van de internationale rechtsorde	7,37	63,1	4,65	2,26
23	De wereldwijde opkomst van intolerante religieuze bewegingen	7,37	63,1	4,65	2,48
24	De internationale klimaatafspraken worden niet goed nageleefd	5,8	79,5	4,61	3,24
25	Steun van de Amerikaanse regering aan nationalistische partijen in Europa die mensen uitsluiten op basis van ras en religie (zoals AfD in Duitsland en Fidesz (Orbán) in Hongarije)	6,41	71,6	4,59	3,1

	Ontwikkeling	Impact	Waarschijnlijkheid (% ja)	I x W	Std
26	Inzet van migratie als wapen door leiders rond de EU	6,89	66,3	4,57	2,38
27	Steeds meer opkomende machten sluiten zich aan bij het samenwerkingsverband BRICS met China en Rusland	6,34	71,0	4,5	2,56
28	De wereldwijde opkomst van politieke partijen die mensen uitsluiten op basis van hun religie of ras	6,58	67,6	4,45	2,91
29	De NAVO is niet slagvaardig door interne verdeeldheid en tegenstellingen	7,07	62,0	4,38	2,38
30	Bestaansonzekerheid voor Nederlandse burgers (bijvoorbeeld financieel niet rondkomen) als gevolg van internationale ontwikkelingen	7,06	62,0	4,37	2,23
31	Europa verliest de technologische strijd tussen de grootmachten	6,99	62,3	4,35	2,31
32	Een islamitische terroristische aanslag in Nederland	7,22	60,2	4,34	2,52
33	Ontwrichting van samenleving en economie door opkomende technologieën (bijvoorbeeld kunstmatige intelligentie)	6,39	67,7	4,32	2,5
34	Het verstoren van belangrijke zeehandelsroutes (bijvoorbeeld door blokkades en aanvallen op schepen)	6,7	63,5	4,26	2,06
35	Ondermijning van de Nederlandse samenleving door internationale georganiseerde misdaad	6,99	61,0	4,26	2,26
36	Gevolgen van klimaatverandering (overstromingen, hittestress, droogte, aantasting natuur en biodiversiteit)	6,51	65,4	4,26	2,92
37	Grootschalige reguliere migratie (bijvoorbeeld arbeidsmigratie, gezinsmigratie, studiemigratie)	6	69,9	4,2	2,87
38	Het verder escaleren van de oorlog in het Midden-Oosten	6,07	67,7	4,11	2,5
39	De hoge schulden in Europa	6,4	62,5	4	2,43
40	Toenemende haat tegen Moslims	5,7	69,8	3,98	2,91
41	Onvoldoende militaire capaciteit onder EU-lidstaten om het Europese grondgebied te verdedigen	7,29	53,7	3,92	2,46
42	De Nederlandse samenleving is niet weerbaar in het geval van een internationale crisis of oorlog	7,36	52,6	3,87	2,13
43	Betrokkenheid bij een oorlog buiten EU- of NAVO-grondgebied (bijvoorbeeld Oekraïne of Taiwan)	6,53	58,2	3,8	2,42
44	Overbevolking in de wereld	6,68	57,0	3,8	2,83
45	Rusland wint de oorlog tegen Oekraïne	6,93	53,1	3,68	2,97
46	Beperking van de vrijheid van meningsuiting door EU-regels	7,03	47,9	3,37	2,86
47	Een extreemrechtse terroristische aanslag in Nederland	6,51	50,7	3,3	2,82
48	Betrokkenheid bij een oorlog door een territoriale aanval op een EU- of NAVO-bondgenoot of op Nederland zelf	7,26	45,2	3,28	2,53
49	Het uitroepen van een kalifaat (Islamitische heilstaat) in het Midden-Oosten en/of Afrika	6,27	48,7	3,06	2,9
50	Een extreemlinkse terroristische aanslag in Nederland	6,48	45,4	2,94	2,83
51	De Europese beschaving verdwijnt	7,01	32,1	2,25	2,93
52	Een nieuwe ernstige pandemie	5,93	35,9	2,13	2,75
53	Een militair conflict tussen de Verenigde Staten en China	6,52	25,0	1,63	2,56
54	Betrokkenheid bij een kernwapenoorlog	7,18	14,1	1,01	3,06

Nederlanders vrezen meer dan vorig jaar de gevolgen voor ons land van een wereld waarin het recht van de sterkste geldt en internationale samenwerking faalt. Mensen achten het bovendien waarschijnlijker dan vorig jaar dat deze ontwikkelingen zich binnen vijf jaar zullen voordoen (alleen het percentage mensen dat het waarschijnlijk acht dat in de komende vijf jaar een grote vluchtelingenstroom zal plaatsvinden als gevolg van een oorlog nabij de EU neemt wat af, zie Tabel 1 in Annex I).

Maatschappelijk pessimisme

Kijken we naar de onderkant van de dreigingshiërarchie, dan valt op dat ook de laagstscorende dreigingen nog een ‘voldoende’ scoren op een 11-puntschaal (hoger dan 5,5). Nederlanders zijn gemiddeld maatschappelijk pessimistisch over de impact van alle voorgelegde mogelijk bedreigende internationale ontwikkelingen. We benadrukken hier dat het om gemiddelden gaat, omdat voor de internationale ontwikkelingen die onderaan de hiërarchie belanden veelal geldt dat de opvattingen van Nederlanders erover uiteen lopen. Een deel van de Nederlanders schat de impact hoog in, terwijl een ander gedeelte de impact juist laag inschat. Het gaat om ontwikkelingen die verband houden met belangrijke kwesties waarover de Nederlanders sterk verdeeld zijn, met name klimaat en migratie. Zo scoren de items ‘toenemende haat tegen moslims’ (item 54), internationale klimaatafspraken worden niet goed nageleefd (item 53), en een nieuwe ernstige pandemie (item 52) het laagste in termen van impact op de Nederlandse veiligheid en welvaart, én zien we een grote standaarddeviatie bij deze items. Gemiddeld scoren die ontwikkelingen dus laag als dreiging, maar dat sluit niet uit dat een bepaalde groep binnen de bevolking ze wel als heel bedreigend en impactvol kan zien.

De hiërarchie van de hoop

Net als voorgaande jaren, spiegelt de ‘hoop top-10’ grotendeels de items van de dreigingen top-10. In 2026 zijn er drie trends die de eerste plaats delen in de Hiërarchie van de Hoop (zie Tabel 3): versterking van de moderne maakindustrie in Nederland; bescherming tegen cybersabotage van vitale infrastructuur; en een

duurzame wapenstilstand of vrede in de oorlog tussen Oekraïne en Rusland. Deze items maakten ook in 2025 deel uit van de top-5.

Als we de Hiërarchie van de Hoop van 2026 vergelijken met die van 2025, zien we in de items die stijgen een verzuchting naar greep op de eigen gemeenschap: greep op de demografische ontwikkeling, controle op religieus onderwijs en weekendscholen, minder bemoeienis van andere landen met de Nederlandse binnenlandse aangelegenheden, en meer respect van de Europese Unie voor de soevereiniteit van de lidstaten. De grootste stijger is de hoop dat Nederland gaat sturen op een gematigde groei van de bevolking door voor elke soort migratie (arbeidsmigratie, studiemigratie, gezinsmigratie en asielmigratie) te bepalen hoeveel migranten er maximaal naar Nederland kunnen komen.⁸ Een andere ontwikkeling die mensen meer hoopgevend zijn gaan vinden is een versnelling van de energietransitie via kernenergie (zie Tabel 2 in Annex I).

Al de ontwikkelingen die stijgen in de hoop-hiërarchie roepen relatief meer enthousiasme op bij JA21, VVD, PVV, en FvD-stemmers dan bij GL-PvdA-stemmers, en met minder grote verschillen bij D66- en CDA-stemmers.⁹ Al die ontwikkelingen worden ook hoopgevender geacht door de Somewheres dan door de Anywheres. De verschillende appreciatie van deze ontwikkelingen leidt er tevens toe dat de vijf genoemde items die gemiddeld zijn toegenomen in positieve verwachte impact nog steeds relatief laag staan in de hiërarchie. In 2026 staan ze op posities 34, 30, 39, 29, en 43 respectievelijk. De grote verdeeldheid over deze ontwikkelingen drukt de score in de rangorde.

8 Kanttekening is dat dit item in 2025 iets anders werd verwoord dan in deze editie. In 2025 was de formulering: “De regering gaat sturen op gematigde groei van de bevolking met een bandbreedte voor alle vormen van immigratie”. In 2026 was de formulering: “Nederland gaat sturen op een gematigde groei van de bevolking door voor elke soort migratie (arbeidsmigratie, studiemigratie, gezinsmigratie, asielmigratie) te bepalen hoeveel er maximaal naar Nederland kunnen komen.”

9 Uitzondering: D66-stemmers en CDA-stemmers kijken ook hoopvoller naar een energietransitie via kernenergie.

Tabel 3 Hiërarchie van de hoop

	Ontwikkeling	Impact	Waarschijnlijkheid (% ja)	I x W	Std
1	Versterking van de moderne maakindustrie in Nederland (bijvoorbeeld de chipindustrie)	7,81	64,8	5,06	1,88
2	Bescherming tegen cybersabotage van vitale infrastructuur (bijvoorbeeld vitale waterwerken en betalingsverkeer)	7,81	64,6	5,05	2,09
3	Een duurzame wapenstilstand of vrede tussen Oekraïne en Rusland	7,81	44,2	3,45	2,64
4	De landen van de Europese Unie investeren meer in de veiligheid van hun regio, zodat ze militair minder afhankelijk worden van de Verenigde Staten	7,65	75,4	5,77	2,39
5	Bescherming tegen fysieke sabotage van vitale infrastructuur (bijvoorbeeld infrastructuur voor energie of kabels voor digitaal verkeer)	7,48	59,1	4,42	2,21
6	Techbedrijven moeten aan strengere regels voldoen (bijvoorbeeld om de privacy van burgers te beschermen, of desinformatie te bestrijden)	7,43	47,3	3,52	2,46
7	Meer samenwerking met landen van herkomst om asielzoekers die in Nederland uitgeprocedeerd zijn terug te nemen	7,42	34,8	2,58	2,48
8	Meer aandacht op scholen om nepnieuws en complottheorieën te leren herkennen	7,4	63,6	4,71	2,71
9	Meer transparantie in de buitenlandse financiering van politieke partijen	7,39	31,4	2,32	2,46
10	De afhankelijkheid van het buitenland voor vitale producten (grondstoffen, energie, chips, medicijnen, wapens) neemt af	7,38	30,5	2,25	2,51
11	Het beter beschermen van Nederlandse verkiezingen tegen buitenlandse inmenging	7,35	42,2	3,1	2,46
12	Betere internationale samenwerking ter bestrijding van internationale drugscriminaliteit	7,33	49,4	3,62	2,3
13	Internationale afspraken om het aantal kernwapens te beperken en de verspreiding en het gebruik van kernwapens te voorkomen	7,29	14,2	1,03	2,74
14	Aanpassing aan klimaatverandering door gerichte investeringen (bijvoorbeeld door het ophogen van dijken en meer ruimte geven aan rivieren)	7,22	63,1	4,55	2,33
15	Steun van de Nederlandse overheid aan Oekraïense ontheemden om terug te keren naar Oekraïne als het land weer veilig is	7,15	60,2	4,3	2,27
16	Economische opkomst van landen in de Europese regio door verplaatsing van productie vanuit China en Rusland naar de EU en omliggende landen	7,12	33,2	2,36	2,4
17	Nederland en Europa gaan uitgeprocedeerde asielzoekers verplaatsen naar terugkeerhubs in hun regio van herkomst	7,11	39,3	2,79	2,93
18	Nederland en Europa investeren in toegang tot strategische mineralen en metalen	7,1	46,6	3,31	2,23
19	Investeringen in weerbaarheid tegen bedrijfsspionage	7,08	58,9	4,17	2,11
20	Internationale samenwerking tegen belastingparadijzen en witwassen	7,07	27,4	1,94	2,47
21	Er komen minder irreguliere migranten (die geen geldige documenten hebben om een land binnen te komen of erin te verblijven) naar de landen van de Europese Unie	7,03	30,3	2,13	2,91
22	Versterking van de eenheid en slagkracht van de NAVO	7,02	64,8	4,55	2,71
23	Versterking van de eenheid en slagkracht van de EU	6,93	53,8	3,73	2,92
24	De snelle opmars van duurzame energie vermindert de macht van oliestaten	6,89	34,8	2,39	2,66
25	Technologische innovaties die helpen om klimaatverandering tegen te gaan	6,87	50,6	3,48	2,85
26	Wereldwijde aanpak van ziektes en virussen om ernstige gevolgen van een nieuwe pandemie te voorkomen	6,86	31,6	2,17	2,78

	Ontwikkeling	Impact	Waarschijnlijkheid (% ja)	I x W	Std
27	Nederland en Europa investeren in opvang van vluchtelingen in de regio van herkomst	6,86	44,9	3,08	2,69
28	Vrijwilligersorganisaties (zoals reddingsbrigades en het Rode Kruis) en verenigingen (zoals sport- en buurtverenigingen) worden door de overheid ondersteund, om de weerbaarheid van Nederland in het geval van een crisis te versterken	6,84	43,5	2,98	2,45
29	Een versnelling van de energietransitie via kernenergie	6,8	40,5	2,76	2,75
30	Strakkere overheidscontrole op religieus onderwijs en weekendscholen	6,78	41,5	2,81	2,89
31	Het actiever beschermen van migrantengemeenschappen tegen inmenging door buitenlandse regimes ('lange-arm politiek')	6,7	20,7	1,39	2,66
32	Internationale samenwerking neemt weer toe in belang, waarbij ook machtige landen zoals de Verenigde Staten en China hieraan meedoen	6,65	28,3	1,88	2,59
33	De relatie tussen Europa en China verbetert	6,62	37,4	2,48	2,3
34	Nederland gaat sturen op een gematigde groei van de bevolking door voor elke soort migratie (arbeidsmigratie, studiemigratie, gezinsmigratie, asielmigratie) te bepalen hoeveel er maximaal naar Nederland kunnen komen	6,6	43,4	2,86	2,91
35	Geheime diensten krijgen meer bevoegdheden om terrorisme en georganiseerde misdaad te bestrijden	6,57	67,0	4,4	2,95
36	Versterking van de economie door technologische innovatie, digitalisering en kunstmatige intelligentie	6,52	77,6	5,06	2,65
37	Circulaire arbeidsmigratie om tekorten in vitale sectoren op de arbeidsmarkt op te vullen (migranten keren na een periode van werk terug naar hun land van herkomst)	6,5	40,1	2,6	2,59
38	Nederland en Europa investeren in vrede en veiligheid in landen in de buurt van Europa	6,5	50,1	3,26	2,66
39	Landen bemoeien zich minder met elkaars binnenlandse politiek en besluiten	6,47	22,5	1,46	2,71
40	De overheid verzorgt faciliteiten om de weerbaarheid van Nederland te vergroten (bijvoorbeeld: schuilkelders, reservecapaciteit drinkwater en noodgeneratoren)	6,45	37,8	2,43	2,7
41	Versterking van de relatie tussen Europa en relevante derde landen (bijvoorbeeld India, Golfstaten, landen op de Balkan, in Afrika en Zuid-Amerika)	6,38	40,2	2,56	2,49
42	Initiatieven om de overbevolking in de wereld tegen te gaan (bijvoorbeeld scholing van meisjes, overheids campagnes, beschikbaar stellen van voorbehoedsmiddelen)	6,37	27,0	1,72	3,05
43	De Europese Unie toont meer respect voor de soevereiniteit van de lidstaten	6,19	27,3	1,69	2,88
44	Een versnelling van de energietransitie via groene energie (bijvoorbeeld zon- en windenergie)	6,08	46,8	2,85	3,17
45	Versterking van de relatie tussen Europa en de Verenigde Staten	6,07	39,7	2,41	2,89
46	De relatie tussen de Verenigde Staten en China verbetert	5,91	28,3	1,67	2,78
47	Aantrekken van arbeidsmigranten om tekorten in vitale sectoren op de arbeidsmarkt op te vullen (bijvoorbeeld in de gezondheidszorg)	5,53	67,7	3,74	2,8
48	Nederland en Europa investeren in gezondheidszorg en onderwijs in ontwikkelingslanden	5,5	37,8	2,08	3,06
49	Oekraïne wordt lid van de Europese Unie	4,75	34,4	1,63	3,35
50	Oekraïne wordt lid van de NAVO	4,62	25,9	1,2	3,44
51	De Amerikaanse regering werpt zich op als de verdediger van de vrije meningsuiting en de politieke vrijheid in Europa	4,43	31,5	1,4	3,44
52	Westelijke Balkan-landen (Albanië, Montenegro, Servië, Bosnië en Herzegovina, Kosovo, Noord-Macedonië) worden lid van de Europese Unie	4,05	26,6	1,08	2,88

Opmerkelijk is ook dat de waarschijnlijkheidscores voor al deze trends zijn afgenomen. De combinatie van een ontwikkeling hoopvoller gaan achten qua impact op onze veiligheid en welvaart, maar tevens minder waarschijnlijk, kan wijzen op maatschappelijk pessimisme of frustratie.

De onderste tien ontwikkelingen van de Hiërarchie van de Hoop vertonen veel overeenkomsten met voorgaande jaren. Opvallend is dat sommige items, net als vorig jaar, (ver) onder de 5,0 scoren. Toetreding van Oekraïne tot de NAVO en de Europese Unie heeft volgens de Nederlanders een beperkt positief effect op de nationale veiligheid en brede welvaart, net als EU-toetreding van Westelijke Balkanlanden. Drie VS-gerelateerde trends – waarvan een aantal nieuw geïntroduceerd in de 2026 vragenlijst (ondersteuning vanuit Washington voor Europese democratieën; het verbeteren van de relatie VS-China; en de versterking van de relatie VS-Europa) – staan eveneens onderaan de hoop-hiërarchie. De Amerikaanse *National Security Strategy* kondigt de ambitie van het Trump-Witte Huis aan om gelijkgezinde bewegingen in de Europese politiek te ondersteunen en de koers van de Europese Unie te veranderen.¹⁰ Uit eerder Clingendael-onderzoek bleek dat slechts een deel van Nederland (rond de 20%) deze steun zou verwelkomen.¹¹ In de hoop-hiërarchie staat het gerelateerde item: “De Amerikaanse regering werpt zich op als de verdediger van de vrije meningsuiting en de politieke vrijheid in Europa” (positie 51) op de één na laatste plaats. In de dreigingshiërarchie is hier ook een item over opgenomen: “Steun van de Amerikaanse regering aan nationalistische partijen in Europa die mensen uitsluiten op basis van ras en religie (zoals AfD in Duitsland en Fidesz (Orbán) in Hongarije)” (positie 44) scoort ook hier laag op impact, maar hoog op waarschijnlijkheid. Respondenten zijn gemiddeld genomen dus noch hoopvol noch gealarmeerd

door de ideologische steun die vanuit de VS komt. Deze items zijn wel sterk gepolariseerd. Ten slotte lijken Nederlanders weinig positieve effecten te zien voor de Nederlandse veiligheid en welvaart van investeringen door Nederland en Europa in gezondheidszorg en onderwijs in ontwikkelingslanden.

Voor een aantal items geldt dat de verwachte positieve impact (sterk) gedaald is over het afgelopen jaar. Het meest in het oog springende voorbeeld betreft het item over de versterking van de relatie tussen Europa en de Verenigde Staten. Dat ziet men niet langer als hoopvol. De verwachte positieve impact van een snelle energietransitie en aanpassingen aan klimaatverandering (klimaatadaptatie) is eveneens afgenomen. Daarnaast wordt lidmaatschap van Oekraïne van de NAVO nog minder hoopgevend beoordeeld dan vorig jaar. Ook de ingeschatte impact van een verbetering van de relatie tussen de VS en China op de Nederlandse veiligheid en welvaart is verder gedaald (zie Tabel 3 in Annex I).

2. Erosie van de internationale rechtsorde en pessimisme over de waarschijnlijkheid van hoopgevende samenwerking

Welke aspecten van geopolitiek baren Nederlanders zorgen en welke doen dat in mindere mate? Putten zij hoop uit een verdieping – al dan niet in Europees verband – van de samenwerking met andere landen in de wereld? En van welke specifieke vormen van internationale samenwerking verwachten zij een positieve impact op de Nederlandse veiligheid en welvaart?

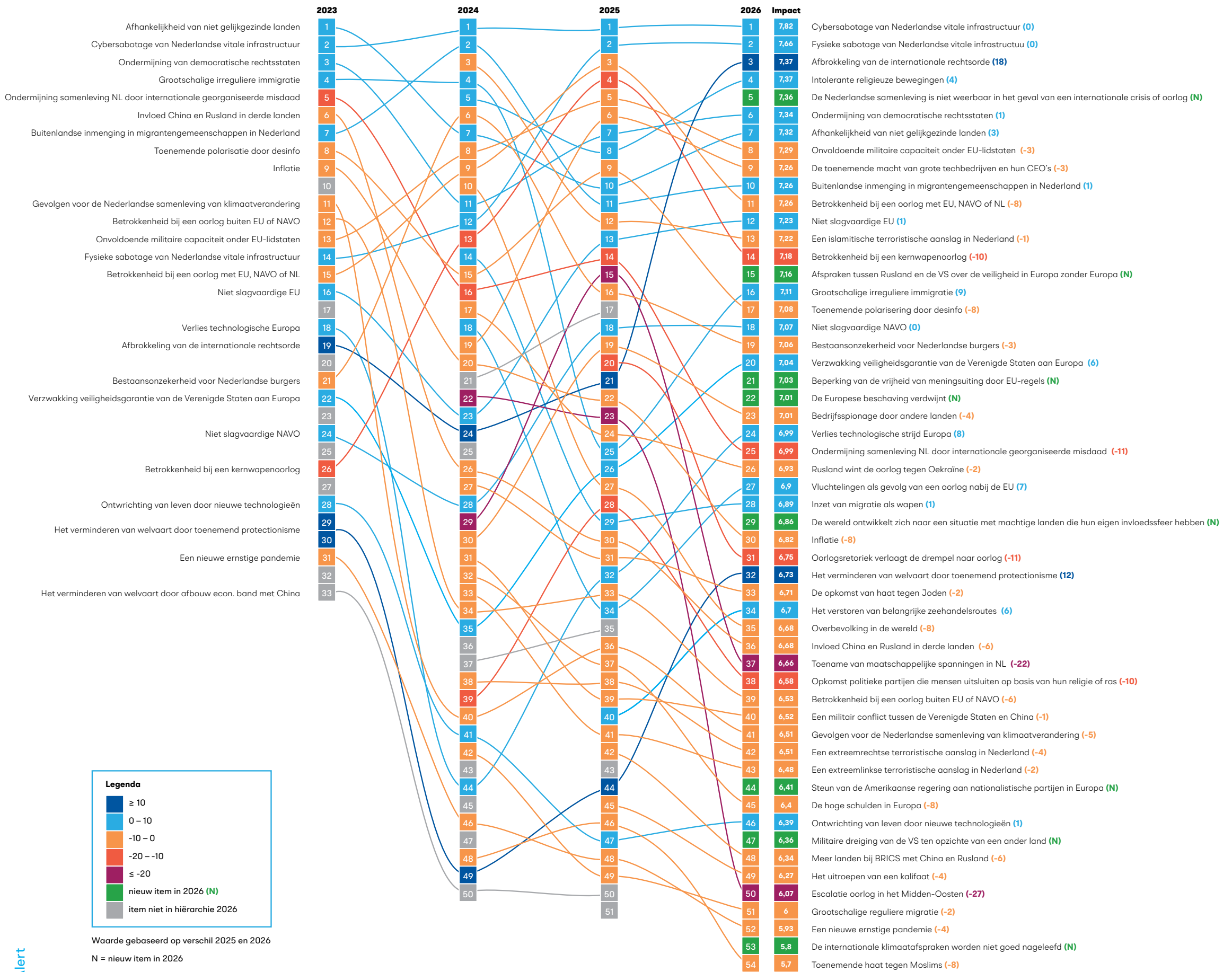
Vrees

Uit de survey blijkt dat Nederlanders niet alle geopolitieke trends even impactvol achten voor de Nederlandse veiligheid en welvaart. Aan de ene kant zijn er zorgen over de afbrokkeling van de internationale rechtsorde (item 3 in de rangorde van dreigingen, en grootste stijger ten opzichte van 2025) en over afspraken over de veiligheid van Europa tussen Rusland en de VS zonder Europese betrokkenheid (item 15).

10 United States Government, *National Security Strategy*, november 2025.

11 Christopher Houtkamp et al., “De Weerklank van de MAGA-Ideologie in de Nederlandse Samenleving”, Clingendael, 15 februari 2026.

Figuur 1 Dreigingshiërarchieën door de jaren heen

Legenda

- ≥ 10
- 0 – 10
- -10 – 0
- -20 – -10
- ≤ -20
- nieuw item in 2026 (N)
- item niet in hiërarchie 2026

Waarde gebaseerd op verschil 2025 en 2026
 N = nieuw item in 2026

Aan de andere kant zijn de Nederlanders minder beducht voor een wereld die door grootmachten wordt opgedeeld in invloedssferen (item 30 in de rangorde), alsook voor de trend dat steeds meer opkomende machten zich aansluiten bij het samenwerkingsverband BRICS¹² met China en Rusland (item 48). Die ontwikkelingen worden wel waarschijnlijk geacht, respectievelijk door 78 en 71% van de respondenten.

Bij nadere analyse blijken verschillende groepen in de samenleving andere percepties te hebben van de dreiging die uitgaat van geopolitieke ontwikkelingen. Het afbrokkelen van de internationale rechtsorde scoort relatief hoog doordat mensen van alle leeftijden en genders dit vrezen, behalve jonge mannen. Opdeling van de wereld in invloedssferen door grootmachten en aansluiting van opkomende machten bij de BRICS wordt door oudere mensen (65+) meer gevreesd dan door de andere leeftijdsgroepen. Kijken we naar uiteenlopende percepties tussen mensen met verschillende partijpolitieke voorkeuren, dan valt op dat de vrees over de bovengenoemde drie geopolitieke ontwikkelingen groter is bij de aanhang van D66, VVD, GL-PvdA, en CDA dan bij de aanhang van de PVV en FvD. De aanhang van JA21 neemt een tussenpositie in. Tot slot blijken er in de Clingendael Barometer surveys doorgaans significante verschillen in perceptie te zijn tussen de zogenaamde ‘Somewheres’ en ‘Anywheres’ (zie de textbox methodologie hierboven)¹³. Dat blijkt ook het geval waar het gaat om de geopolitieke items uit dit onderzoek: *Anywheres* (88%) ervaren het afbrokkelen van de internationale rechtsorde vaker als bedreigend dan de *Somewheres* (57%). Het aansluiten van opkomende landen bij het samenwerkingsverband BRICS laat juist weer een omgekeerd patroon zien: 39% van de *Anywheres* vindt dat (zeer) bedreigend tegenover 59% van de *Somewheres*.

12 Brazilië, Rusland, India, China, Zuid-Afrika

13 Om breuklijnen langs politieke voorkeur, *Somewhere/Anywhere* en leeftijd/gender te bespreken wordt gewerkt met het percentage van de desbetreffende groep dat een dreiging of kans als bedreigend, respectievelijk hoopvol heeft opgegeven (>= 7 op een 11-puntsschaal).

Hoop

In de hoop-hiërarchie wordt de impact op de Nederlandse veiligheid en welvaart van items over internationale samenwerking in algemene zin niet heel hoog geacht, en hun waarschijnlijkheid evenmin. Het item “internationale samenwerking neemt weer toe in belang, waarbij ook machtige landen zoals de Verenigde Staten en China hieraan meedoen” staat op plek 32, met een impact-score van 6.65. De waarschijnlijkheid wordt met 28% erg laag ingeschat. “Versterking van de relatie tussen Europa en relevante derde landen (bijvoorbeeld India, Golfstaten, landen op de Balkan, in Afrika en Zuid-Amerika)” staat op positie 41, met een impact-score van 6.38 en een waarschijnlijkheidsscore van 40%.

De impactscore van deze algemene internationale samenwerkingsitems wordt gedrukt doordat verschillende groepen de gevolgen ervan voor de Nederlandse veiligheid en welvaart uiteenlopend inschatten. Waar PVV-, JA21-, en FvD-stemmers relatief weinig hoop putten uit deze ontwikkelingen, geldt het omgekeerde voor de aanhang van de andere geanalyseerde partijen. Ook speelt opleidingsniveau een grote rol; theoretisch-opgeleiden halen meer hoop uit deze ontwikkelingen dan praktisch-opgeleiden. De verschillen wat betreft leeftijd en gender zijn hier minder prominent. *Anywheres* en *Somewheres* verschillen vooral in hun appreciatie van versterking van de samenwerking tussen Europa en derde landen: 48% van de *Somewheres* vindt dit hoopgevend tegenover 73% van de *Anywheres*.

Ondanks verschillen zien we dat er een relatief grote mate van consensus is over samenwerking, gericht op een aantal specifieke doelen. Nederlanders zijn hoopvol over de impact van internationale samenwerking op het gebied van asiel (meer samenwerking met landen van herkomst om asielzoekers die in Nederland uitgeprocedeerd zijn terug te nemen, positie 7), bestrijding van internationale drugscriminaliteit (positie 12), non-proliferatie van kernwapens (positie 13) en aanpakken van belastingparadijzen/witwassen (positie 20).

De waarschijnlijkheid dat deze trends realiteit worden in de komende 5 jaar wordt echter laag ingeschat, wat nogmaals wijst op het heersende pessimisme. Alleen samenwerking op het gebied van internationale drugscriminaliteit haalt een waarschijnlijkheidsscore van bijna 50%.

Over de positieve impact op de Nederlandse veiligheid en welvaart van andere concrete samenwerkingsdoelen is men minder hoopvol:

- Nederland en Europa investeren in vrede en veiligheid in landen in de buurt van Europa (positie 38)
- Initiatieven om de overbevolking in de wereld tegen te gaan (bijvoorbeeld scholing van meisjes, overheidscampagnes, beschikbaar stellen van voorbehoedsmiddelen) (positie 42)
- Nederland en Europa investeren in gezondheidszorg en onderwijs in ontwikkelingslanden (positie 48)
- Oekraïne wordt lid van de Europese Unie (positie 49)
- Oekraïne wordt lid van de NAVO (positie 50)
- Westelijke Balkan-landen (Albanië, Montenegro, Servië, Bosnië en Herzegovina, Kosovo, Noord-Macedonië) worden lid van de Europese Unie (positie 52)

3. Is Nederland weerbaar?

Het item “De Nederlandse samenleving is niet weerbaar in het geval van een internationale crisis of oorlog”, dat nieuw is geïntroduceerd in de survey van 2026, komt met stip binnen op plaats 5 in de dreigingshiërarchie. Slechts een krappe meerderheid van Nederland is ervan overtuigd dat overheid en samenleving binnen vijf jaar weerbaar genoeg zijn om een crisis de baas te kunnen, terwijl de impact wanneer dat niet gebeurt hoog wordt ingeschat.

Het is niet verwonderlijk dat Nederlanders zich zorgen maken over weerbaarheid, gegeven de in de voorgaande paragrafen beschreven snel veranderende wereldorde, waarvan zij zich, zo blijkt uit het onderzoek, bewust zijn. Het is daarom nuttig de verschillende aspecten van weerbaarheid in de survey nader te bespreken. De Nederlandse overheid maakt in

haar ‘weerbaarheidsaanpak’ een onderscheid tussen twee dimensies: militaire paraatheid en maatschappelijke weerbaarheid.¹⁴ De verschillende resultaten zullen langs die lijnen nader worden bekeken.

De militaire paraatheid van Nederland, en de Europese Unie, is een belangrijke bron van zorg. “Onvoldoende militaire capaciteit onder EU-lidstaten om het Europese grondgebied te verdedigen” (positie 5) scoorde in 2025 ook al hoog in de dreigingshiërarchie, en die trend zet zich voort in 2026 (positie 8). Het corresponderende item in de hoop-hiërarchie – “De landen van de Europese Unie investeren meer in de veiligheid van hun regio, zodat ze militair minder afhankelijk worden van de Verenigde Staten” – scoort eveneens hoog en staat op positie 4. Een ruime meerderheid van de Nederlanders (72%) acht het ook waarschijnlijk dat dit binnen vijf jaar zal gebeuren.

Waar het gaat om maatschappelijke weerbaarheid valt, in lijn met voorgaande Hoop en Vrees edities, op dat hybride dreigingen aan de top staan van de dreigingshiërarchie (zowel cyber- als fysieke sabotage), en de bescherming daartegen de top van de hoophiërarchie vormt. Een meerderheid van de Nederlanders (65%) is van oordeel dat Nederland binnen vijf jaar deze bescherming op orde zal hebben.

Zorgen bestaan er tevens rondom economische veiligheid, een thema dat zowel voor de maatschappelijke weerbaarheid als militaire paraatheid van belang is. Het gaat daarbij in het bijzonder om de volgende trend: “Afhankelijkheid van niet gelijkgezinde landen voor vitale producten (bijvoorbeeld grondstoffen, energie, chips, medicijnen, wapens)” (positie 7). Het is een dreiging die al jaren hoog in de dreigingshiërarchie scoort, en in oktober 2025 weer manifest is geworden rondom

¹⁴ Foort van Oosten et al., “Kamerbrief weerbaarheid en militaire paraatheid tegen hybride dreigingen,” 12 december 2025

het Nexperia-conflict met China.¹⁵ Tegen die achtergrond verbaast het niet dat “Versterking van de moderne maakindustrie in Nederland (bijvoorbeeld de chipindustrie)” zoals vrijwel elk jaar hoog in de hoop-hiërarchie staat, in 2026 zelfs op een gedeelde eerste positie. Een noemenswaardige aanverwante trend betreft het relatieve optimisme over “Investerings in weerbaarheid tegen bedrijfsspionage” (positie 20).

Ten slotte valt op dat het gebrek aan weerbaarheid van Nederland behoort tot de top van de dreigingshiërarchie, terwijl een tweetal items over maatschappelijke weerbaarheid in de hoop-hiërarchie beduidend lager scoort. Het gaat om de volgende:

- Vrijwilligersorganisaties (zoals reddingsbrigades en het Rode Kruis) en verenigingen (zoals sport- en buurtverenigingen) worden door de overheid ondersteund, om de weerbaarheid van Nederland in het geval van een crisis te versterken (positie 28)
- De overheid verzorgt faciliteiten om de weerbaarheid van Nederland te vergroten (bijvoorbeeld: schuilkelders, reservecapaciteit drinkwater en noodgeneratoren) (positie 40)

De vraag is of deze twee items een proxy vormen voor het algehele vertrouwen in soortgelijke weerbaarheidsinitiatieven, of dat specifiek deze twee (mogelijke) initiatieven weinig hoop bieden. Op basis van de voorliggende data kan die vraag niet sluitend worden beantwoord.

Het vertrouwen in de Nederlandse weerbaarheid, en het vermogen om weerbaar te worden, is niet bijzonder groot. Slechts een krappe meerderheid denkt dat de Nederlandse samenleving binnen vijf jaar weerbaar genoeg is om een internationale crisis de baas te kunnen. Wel is er vertrouwen van ongeveer twee derde van de Nederlandse kiezers dat de cyberverdediging binnen vijf jaar op orde is. Wat de militaire dimensie van de weerbaarheidsagenda betreft

heeft een overgrote meerderheid er vertrouwen in dat Europa binnen vijf jaar voor zijn veiligheid minder afhankelijk is van de Verenigde Staten, maar twijfelt een meerderheid tegelijkertijd of de Europese landen voldoende militaire capaciteiten op de been kunnen brengen om zichzelf te verdedigen.

Over de meeste weerbaarheidsuitdagingen bestaat relatief grote consensus. Er zijn weinig verschillen te ontdekken langs de lijnen van de traditionele breuklijnen van partij-voorkeur, leeftijd, gender, en *Somewheres / Anywheres*. Al is er een aantal opvallende uitschieters. FvD-stemmers koesteren weinig vrees voor een gebrek aan militaire capaciteit om Europees grondgebied te verdedigen en over het gebrek aan weerbaarheid van Nederland. Mogelijk verklaart dit gebrek aan gepercipieerde dreiging ook de lage steun voor weerbaarheidsinitiatieven onder FvD-stemmers; zij zien de ontwikkelingen uit de hoophiërarchie die over weerbaarheid gaan als minder hoopvol dan andere electoraten. Dit gegeven geldt tot op zekere hoogte ook voor PVV-stemmers.

Verder valt op dat met name vrouwen bang zijn voor fysieke sabotage. Aan de andere kant zien zij juist weer meer heil in weerbaarheidsverbeteringen van de overheid, zoals het steunen van organisaties of het creëren van faciliteiten voor de weerbaarheid. Ten slotte zijn *Anywheres* gemiddeld banger voor de afhankelijkheid van niet gelijkgezinde landen voor vitale producten.

4. Conclusie

In 2026 zien Nederlanders een wereld waarin het recht van de sterkste steeds meer geldt, en tegelijkertijd een gebrek aan weerbaarheid van de Nederlandse samenleving. Voor het eerst staan zorgen over de afbrokkelende internationale rechtsorde en het gebrek aan weerbaarheid van de samenleving in de top-10 dreigingen. De combinatie van deze houdingen is zorgelijk, temeer omdat iets meer dan 50% denkt dat de maatschappij zelfs na 5 jaar haar weerbaarheid nog niet op orde zal hebben.

15 Vincent Karremans, “Kamerbrief over ontwikkelingen Nexperia,” 19 november 2025.

Verder blijkt uit Hoop en Vrees 2026 veel continuïteit. Net als in de voorbije jaren, verlangen Nederlanders sterk naar bescherming van de gemeenschap in brede zin. Zij vrezen nog steeds sterk de dreiging die uitgaat van cyber en fysieke hybride aanvallen, van het gebrek aan militair vermogen om Europa en Nederland te verdedigen, en van ongewenste economische afhankelijkheden ten aanzien van vitale producten. Hoop wordt vooral geput uit ontwikkelingen die bijdragen aan de bescherming van de gemeenschap in brede zin en aan het beperken van internationale afhankelijkheden: een effectieve verdediging tegen cyber en fysieke sabotage, het stimuleren van de moderne maakindustrie, en meer

investeringen in de militaire capaciteit van Europese landen.

Voor een select aantal concrete thema's (variërend van het bestrijden van de internationale georganiseerde misdaad, het kunnen uitwijzen van uitgeproceerde asielzoekers, tot het tegengaan van belastingparadijzen) putten Nederlanders hoop uit internationale samenwerking met andere landen. Zij denken dat dit een positieve impact zal hebben op de Nederlandse veiligheid en brede welvaart. Het optimisme dat dergelijke initiatieven ook daadwerkelijk van de grond komen is echter beperkt. Maatschappelijk pessimisme ligt op de loer.

Annex I – Variabelenoverzicht en tabellen

Tabel 1 Grootste stijgers in de dreigingshiërarchie

Internationale ontwikkeling	Verandering impact	Verandering positie impact	Verandering waarschijnlijkheid	Verandering IxW
Afbrokkeling van de internationale rechtsorde (bijvoorbeeld door ineffectiviteit van de VN Veiligheidsraad)	+0.56	+18 van positie 21 naar 3	+5.9	+0,76
Grootschalige irreguliere immigratie waarbij migranten geen geldige documenten hebben om in een land binnen te komen of te verblijven	+0.33	+9 van positie 25 naar 16	+1.33	+0,31
Een groot aantal vluchtelingen als gevolg van een oorlog nabij de EU	+0.33	+7 van positie 34 naar 27	-5.37	-0,12
Wereldwijde toename van protectionisme (bijvoorbeeld de invoering van handelsheffingen door Trump, en grootschalige Chinese staatssteun)	+0.58	+12 van positie 44 naar 32	+4.8	+0,77
Ontwrichting van samenleving en economie door opkomende technologieën (bijv. kunstmatige intelligentie)	+0.36	+1 van positie 47 naar 46	+9.32	+0,8

Tabel 2 Grootste stijgers in de Hiërarchie van de hoop

Ontwikkeling 2025	Verandering impact	Verandering positie impact	Verandering waarschijnlijkheid	Verandering IxW
Een versnelling van de energietransitie via kernenergie	+0,26	0, op positie 29	-3,1	-0,09
Strakkere overheidscontrole op religieus onderwijs en weekendscholen	+0,37	+4, van positie 34 naar 30	-11,32	-0,57
Nederland gaat sturen op een gematigde groei van de bevolking door voor elke soort migratie (arbeidsmigratie, studiemigratie, gezinsmigratie, asielmigratie) te bepalen hoeveel er maximaal naar Nederland kunnen komen	+0,59	+5, van positie 39 naar 34	-0,32	+0,23
Landen bemoeien zich minder met elkaars binnenlandse politiek en besluiten	+0,35	-1, van positie 38 naar 39	-6,25	-0,3
De Europese Unie toont meer respect voor de soevereiniteit van de lidstaten	+0,19	-3, van positie 40 naar 43	-0,4	0,03

Tabel 3 Grootste dalers in de Hiërarchie van de hoop

Ontwikkeling 2025	Verandering impact	Verandering positie impact	Verandering waarschijnlijkheid	Verandering IxW
Aanpassing aan klimaatverandering door gerichte investeringen (bijvoorbeeld door het ophogen van dijken en meer ruimte geven aan rivieren)	-0,37	-6, van positie 8 naar 14	-0,42	-,27
Versterking van de eenheid en slagkracht van de NAVO	-0,33	-5, van positie 18 naar 23	+0,19	-1,23
Een versnelling van de energietransitie via groene energie (bijvoorbeeld zon- en wind-energie)	-0,38	-11, van positie 33 naar 44	-0,6	-0,21
Versterking van de relatie tussen Europa en de Verenigde Staten	-0,58	-19, van positie 26 naar 45	0,19	-0,22
De relatie tussen de Verenigde Staten en China verbetert	-0,33	-9, van positie 37 naar 46	+4,49	0,19
Oekraïne wordt lid van de NAVO	-0,36	-6, van positie 44 naar 50	-17,94	-0,98

Annex II – Breuklijnen

De afgelopen jaren zien we in de Clingendael Barometer surveys dat opvattingen van Nederlanders over een aantal internationale ontwikkelingen sterk uiteenlopen. Dat geldt bijvoorbeeld voor de thema's klimaat en migratie. Wat de ene groep Nederlanders bedreigend vindt, vreest de andere groep minder, en wat de ene groep hoopgevende maatregelen vindt, vindt de ander weinig nuttig voor de veiligheid en welvaart voor Nederland. In deze annex worden aan de hand van verschillende achtergrondkenmerken mogelijke breuklijnen

tussen groepen Nederlanders geanalyseerd. Allereerst wordt er gekeken naar de variabele politieke voorkeur, waarna er wordt ingegaan op wereldbeeld (de eerder genoemde Somewheres en Anywheres), leeftijd en gender.

In plaats van te spreken over ranglijsten, wordt in deze analyse gewerkt met het percentage van de desbetreffende groep dat een internationale ontwikkeling als bedreigend, respectievelijk hoopvol heeft gescoord (≥ 7 op een 11-puntschaal).

Politieke voorkeur

Uitsplitsing van het dreigings- en hoopbeeld op basis van politieke voorkeur levert een bekend beeld op. De top 2 dreigingen cyber- en fysieke sabotage worden door respondenten van (vrijwel) het hele politieke spectrum als zorgwekkende trends beschouwd. Een tweede herkenbaar beeld betreft de stevig uiteenlopende opvattingen over klimaat- en migratie-gerelateerde thema's. Ter illustratie: 'buitenlandse inmenging in migrantengemeenschappen' wordt door de achterban van de PVV (88%), VVD (80%), JA21 (89%), en FvD (80%) als een serieuze bedreiging gezien, terwijl de stemmers op D66 (55%) en GL-PvdA (44%) een andere inschatting maken. Een omgekeerd patroon is te zien bij klimaat-gerelateerde items. "De internationale klimaatafspraken worden niet goed nageleefd" wordt als dreiging veel ernstiger genomen door de aanhang van D66 (77%) en GL-PvdA (79%) dan door die van stemmers op de PVV (21%), VVD (38%), JA21 (21%) en FvD (16%). Deze twee items zijn exemplarisch voor een bredere trend: progressief en conservatief stemmend Nederland hebben ten aanzien van migratie en klimaat uiteenlopende dreigingsbeelden. Daarbij dient wel opgemerkt dat er één migratie-item is waarover er binnen conservatief stemmend Nederland eveneens verschil van mening bestaat. "Grootschalige reguliere migratie (bijvoorbeeld arbeidsmigratie, gezinsmigratie, studiemigratie)" wordt door de aanhang van de VVD minder als een bedreiging gezien (55%) dan door die van PVV (78%), JA21 (80%) en FvD (73%).

Somewhere of Anywhere

Bij de *Somewheres* valt een aantal punten op. De migratie-items en Islam-items scoren een stuk hoger in de dreigingen op zowel impact als waarschijnlijkheid dan het Nederlandse gemiddelde. Daarnaast scoren een linksterroristische aanslag en het verdwijnen van de Europese beschaving ook hoger op impact en waarschijnlijkheid. Het beperken van de vrijheid van meningsuiting door de EU wordt vooral waarschijnlijker geschat maar niet veel impactvoller door de *Somewheres* in vergelijking met het Nederlands gemiddelde.

Een aantal dreigingen wordt ook minder impactvol of waarschijnlijk geacht door de *Somewheres*. Dit gaat met name om items die te maken hebben met klimaatverandering of de opkomst van partijen die mensen uitsluiten op basis van ras of religie, maar ook een extreemrechtse terroristische aanslag en de toenemende haat tegen moslims.

Kijken we naar de hoopgevende ontwikkelingen, dan doet zich een interessant verschijnsel voor. De meeste items die gaan over migratie scoren hoger op impact bij de *Somewheres* dan het gemiddelde, maar lager op waarschijnlijkheid. Een mogelijke verklaring is dat mensen bepaalde migratiebeperkende maatregelen graag zouden willen, maar deze niet waarschijnlijk achten. Hetzelfde geldt voor het item dat stelt dat de Europese Unie meer respect toont voor de soevereiniteit van landen. Het tegenovergestelde (minder impact, maar waarschijnlijker dan het Nederlands gemiddelde) geldt voor het item "Nederland en Europa investeren in gezondheidszorg en onderwijs in ontwikkelingslanden". Mogelijk geldt hier dat *Somewheres* deze ontwikkeling niet erg hoopvol achten, maar denken dat het wel gaat gebeuren.

Een aantal andere items scoort ook slechter op verwachte impact bij de *Somewheres* dan het Nederlands gemiddelde. Dit zijn de items over de toetreding van Oekraïne tot de EU of NAVO, en de westelijke Balkanlanden tot de EU. De items over Oekraïne laten overigens ook een grote spreiding zien bij de *Somewheres*. Het meest van alle items zijn de *Somewheres* verdeeld over wat de impact van Oekraïense toetreding tot de EU of NAVO zou zijn.

Bij de Hiërarchie van de hoop voor de *Anywheres* zien we veelal een tegenovergesteld patroon. Een aantal items heeft een hogere impact dan het Nederlands gemiddelde, maar een lagere waarschijnlijkheid. Dit gaat veelal om klimaatitems en items omtrent ontwikkelingssamenwerking. Ook geldt dit voor de items over het investeren in vrede en veiligheid in de buurt van Europa, het aantrekken van arbeidsmigranten om tekorten op te vullen, en potentieel lidmaatschap van de Westelijke

Balkanlanden of Oekraïne van de EU. Dit zijn dus ontwikkelingen waar men wel op hoopt, maar die men minder waarschijnlijk acht dan de gemiddelde Nederlander. Het item dat Oekraïne lid wordt van de NAVO wordt juist wel weer als waarschijnlijker beoordeeld.

Wat betreft de dreigingen voor de *Anywheres* valt op dat zij de klimaatgerelateerde dreigingen als veel impactvoller én waarschijnlijker inschatten, tot soms wel 20%. Ook de toenemende macht van grote techbedrijven, polarisatie en radicalisering door desinformatie, de afbrokkeling van de internationale rechtsorde, en de toenemende haat tegen Moslims achten zij impactvoller én waarschijnlijker. Dat de Verenigde Staten niet meer garant staat voor de veiligheid van Europa schatten zij ook een stuk waarschijnlijker in, en ietwat impactvoller dan gemiddeld.

Een aantal dreigingen scoort (een stuk) lager dan gemiddeld bij de *Anywheres*. Dit gaat met name om migratieitems, welke zowel minder impactvol als minder waarschijnlijk worden ingeschat dan het Nederlands gemiddelde. Het geldt ook voor de items over een linksterroristische of islamitische aanslag, het verdwijnen van de Europese beschaving, en de hoge schulden van Europa.

De tussengroep valt, zoals te verwachten, tussen de *Anywheres* en *Somewheres* in, al liggen ze dichterbij de *Anywheres* dan bij de *Somewheres* ten opzichte van de gemiddelden. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de omvang van de groep *Somewheres*; zij bevatten meer dan de helft van de respondenten.

Leeftijd en gender

In recente onderzoeken in onder andere de VS¹⁶ en Nederland¹⁷ werd gevonden dat naast leeftijd en gender afzonderlijk, de combinatie

van leeftijd en gender een rol kan spelen. Uit deze onderzoeken kwam bijvoorbeeld naar voren dat jonge vrouwen zich vaker afkeren van extreemrechts, en gemiddeld progressievere standpunten innemen.

Dit patroon is bij sommige stellingen in dit onderzoek ook terug te vinden. Vergelijkbaar met eerder Clingendael-onderzoek naar resonantie van MAGA-gedachtegoed in Nederland valt op dat jonge vrouwen migratiedreigingen gemiddeld als minder dreigend inschatten dan jonge mannen of oudere vrouwen. Dit geldt het sterkst voor het item over grootschalige irreguliere migratie; slechts 33% van de jonge vrouwen ervaart dat als bedreigend tegenover 60% van de jonge mannen. Onder oudere vrouwen (50+) wordt dit item door zo'n 71% á 72% als bedreigend ervaren. De items over reguliere migratie, grote aantallen vluchtelingen, en buitenlandse inmenging in migrantengemeenschappen laten een vergelijkbaar patroon zien. Naast migratiedreigingen, blijken jonge vrouwen ook het verdwijnen van de Europese beschaving als minder bedreigend te ervaren dan alle andere leeftijdsgroepen. Waar 71% van de jonge mannen dit als bedreigend ervaart, geldt dat voor 52% van de jonge vrouwen. Onder de oudere vrouwen (50+) ligt dit rond de 73-74%.

In de lijst met mogelijk hoopgevende internationale ontwikkelingen is ook te zien dat veel stellingen die ingaan op migratiebeperkingen als minder hoopvol worden ervaren door de groep jongste vrouwen dan door de jongste mannen of oudere vrouwen. Bijvoorbeeld: een vermindering van het aantal irreguliere migranten wordt als een positieve ontwikkeling geschat door slechts 52% van de jongste vrouwen, tegenover 69% van de jongste mannen. Bij oudere groepen schommelt dit percentage tussen de 65% en 70%. Het opwerpen van de Amerikaanse regering als verdediger van vrije meningsuiting en politieke vrijheid in Europa geeft slechts 21% van de jonge vrouwen hoop, waar dit bij alle andere groepen om 33% of meer gaat.

In het algemeen blijkt dat alle vrouwen gemiddeld meer heil zien in ontwikkelings-

16 Melissa Deckman, *The Politics of Gen Z: How the Youngest Voters Will Shape Our Democracy*, Columbia University Press, september 2024

17 Christopher Houtkamp et al., "De Weerklank van de MAGA-Ideologie in de Nederlandse Samenleving", Clingendael, 15 februari 2026.

samenwerking.¹⁸ Dit geldt nog sterker voor jonge vrouwen: 68% ziet een positieve impact van het investeren in gezondheidszorg en onderwijs in ontwikkelingslanden tegenover 37% van de jonge mannen. Voor oudere mensen, zowel man als vrouw, ligt dit percentage rond de 48%. Ook wat betreft klimaat geldt dat met name jonge vrouwen hoop putten uit de groene energietransitie: groene energie kan rekenen op 73% van de jonge vrouwen tegenover 54% van de jonge mannen. Bij de oudere leeftijdsgroepen ligt dit percentage tussen de 40% en 60%.

Tot slot is er dan nog een opvallend gegeven: het item over de afbrokkeling van de internationale rechtsorde, dat in deze editie sterk is gestegen in de dreigingshiërarchie, blijkt met name onder jonge mannen als minder bedreigend te worden ervaren. 63% van de jonge mannen ervaart dit als dreigend ten opzichte van 76% van de oudere mannen, en 75% tot 80% van de vrouwen van alle leeftijden.

18 Dit gaat om de items: "Initiatieven om de overbevolking in de wereld tegen te gaan (bijvoorbeeld scholing van meisjes, overheidscampagnes, beschikbaar stellen van voorbehoedsmiddelen)" en "Nederland en Europa investeren in gezondheidszorg en onderwijs in ontwikkelingslanden"

Partijpolitieke uitsplitsing van de dreigingshiërarchie

	D66	PVV	VVD	GL-PvdA	CDA	JA21	FvD	SGP	CU	SP	PvdD	Weet niet	Niet-stemmers	Totaal
Cybersabotage van Nederlandse vitale infrastructuur (bijvoorbeeld energie-, betalings-, drinkwaterinfrastructuur)	88,7	77,3	79,9	82,2	77,1	82,6	73	79,2	88,3	65,8	84,8	82,6	82,4	80,6
Fysieke sabotage van Nederlandse vitale infrastructuur (bijvoorbeeld energie-, drinkwaterinfrastructuur, betalings- en internetverkeer)	79,8	74,1	79,4	78	77	76,8	68,5	78,6	89,7	77,8	80,7	77,4	70,3	76,8
Afbrokkeling van de internationale rechtsorde	82,5	57,8	75	79,5	72,6	62,5	47,5	56,8	82,8	82,8	76,6	76,1	76,8	73,1
Onvoldoende militaire capaciteit onder EU-lidstaten om het Europese grondgebied te verdedigen	74,7	69,9	73,5	71,1	83,5	79,2	36,2	78,8	82,4	71,1	62,2	82,3	64	71,6
Afhankelijkheid van niet gelijkgezinde landen voor vitale producten (bijvoorbeeld grondstoffen, energie, chips, medicijnen, wapens)	74,9	70,5	76,8	67,9	69,3	78,3	66,6	67,7	62,4	62,1	59,4	78,3	70,7	71,6
Ondermijning van democratische rechtsstaten in de Europese Unie (bijvoorbeeld door corruptie, aantasting onafhankelijkheid van de rechterlijke macht)	75,7	66	60,7	74	71,3	65,2	75,3	56,5	68,4	75,4	81,8	78,3	77,2	71,2
De EU is niet slagvaardig door interne verdeeldheid en tegenstellingen	74,7	69,9	76,5	68,5	74,1	71,4	55	51,6	56,5	62,8	70,5	85,3	67,7	70,7
De Nederlandse samenleving is niet weerbaar in het geval van een internationale crisis of oorlog	71,1	70,5	72	68	76,2	81,4	54,2	75,7	79,2	55,3	64,1	80,2	59,7	70,6
De toenemende macht van grote techbedrijven en hun CEO's (zoals Microsoft, Huawei, Facebook, Tiktok en Elon Musk)	74,9	60,9	58,5	79,5	65,9	61,7	60,1	77,5	81,4	67,6	85,9	76	78,6	69,8
Afspraken tussen Rusland en de VS over de veiligheid in Europa, waarbij Europese landen niet betrokken zijn (bijvoorbeeld over de beëindiging van de oorlog in Oekraïne)	78,5	61,8	71,1	75,6	77,3	68,7	33,2	58,4	59,3	64,2	76,4	78,7	64,8	69,6
Betrokkenheid bij een oorlog door een territoriale aanval op een EU- of NAVO-bondgenoot of op Nederland zelf	75,2	59,2	68,6	78	73,5	75,3	45	70,1	83	71,1	79,2	74,7	60,4	69,2
Polarisatie en radicalisering door buitenlandse desinformatiecampagnes (bijvoorbeeld rond verkiezingen in Nederland, rond de oorlog in Oekraïne)	79,4	59,9	71,4	82,9	66,7	67,2	42,1	54,5	81,8	64,3	87,4	76,9	60,1	69,1
De wereldwijde opkomst van intolerante religieuze bewegingen	64,4	81,3	77,9	57,8	59,1	81,7	71,6	60,1	52,7	58,2	60,9	75	64,1	68,9
De NAVO is niet slagvaardig door interne verdeeldheid en tegenstellingen	74,6	64,3	70,4	69,1	79,3	76,4	33,9	60	58,9	58,1	54,6	81,3	77	68,5
Buitenlandse inmenging in migrantengemeenschappen in Nederland	55	88,1	79,7	43,8	65,8	89,1	79,7	80,5	70,8	34,7	36,5	78,2	70,2	68,2
De Verenigde Staten staan niet langer garant voor de veiligheid van Europa (omdat ze dat niet meer willen of niet meer kunnen, bijvoorbeeld door een conflict met China)	70,5	70,2	74	72,3	78,3	72,2	34,5	47,2	74,7	52,5	58,4	67,3	67,2	67,8
De Europese beschaving verdwijnt	58,4	87,4	75	43	60,6	88,3	81,8	74,4	57,4	29,4	32,5	78,4	65,9	67
Een islamitische terroristische aanslag in Nederland	53	89,5	72,7	45,4	58,6	84,9	83,3	78,4	80,5	61,5	44,9	76,7	56,4	66,3
Betrokkenheid bij een kernwapenoorlog	71,7	57,2	63,1	75,7	65	60,6	59,1	67,9	73,7	72,3	79,7	68,7	60,9	66,2
Bedrijfsspionage door andere landen	68,3	71,6	73,7	52,9	69,5	72,8	46	51,8	77,6	63,6	36	70,6	66,3	65,2
Europa verliest de technologische strijd tussen de grootmachten	63,4	62,6	77,1	59,7	71,1	72,9	65,9	60,5	38,1	45,8	50,6	67,5	60,1	64,9
De wereld ontwikkelt zich naar een situatie met meerdere machtige landen die hun eigen invloedssfeer hebben (zoals de Verenigde Staten, China en Rusland)	66	65,4	68,8	65	69,9	67,7	32,4	57,7	74,9	60,2	56,7	69,9	69,5	64,6
Beperking van de vrijheid van meningsuiting door EU-regels	51,7	87,6	50,2	48,1	43,4	80,2	92,6	72,2	52,4	60	49,4	79,9	67,5	64,4
Bestaansonzekerheid voor Nederlandse burgers (bijvoorbeeld financieel niet rondkomen) als gevolg van internationale ontwikkelingen	54	79,7	56,1	58,7	52,7	75,3	83,9	51,3	62,8	81,5	63,8	62,2	68,8	64,1
Rusland wint de oorlog tegen Oekraïne	72,2	52,3	74,5	73,8	72,8	60,9	16,3	53,6	76,8	62,1	87,7	63,6	60,8	64,1
Grootschalige irreguliere immigratie waarbij migranten geen geldige documenten hebben om in een land binnen te komen of te verblijven	44	94,7	78,7	30	53,7	89,7	88,8	76,5	49,1	39,5	26,5	76,8	61,8	63,8
Ondermijning van de Nederlandse samenleving door internationale georganiseerde misdaad	53,2	76,4	63,3	52,6	61,9	72,4	70,7	63,3	71,5	45,9	51	64,9	77,1	63
Inzet van migratie als wapen door leiders rond de EU	56,6	75,5	61,4	58,8	53,5	72,5	76,4	51,8	37,1	53,9	55	70,2	56,4	62,5

	D66	PVV	VVD	GL-PvdA	CDA	JA21	FvD	SGP	CU	SP	PvdD	Weet niet	Niet-stemmers	Totaal
De wereldwijde opkomst van politieke partijen die mensen uitsluiten op basis van hun religie of ras	80,2	32,1	48,8	87,1	65,4	39,1	41,6	38,6	90,2	78,5	88,6	63	62	61,4
Inflatie als gevolg van internationale ontwikkelingen	52,6	67,3	59,8	46,3	50,2	74,4	71,3	65,7	47,6	66,3	58,1	71,6	66,9	61,3
Gevolgen van klimaatverandering (overstromingen, hittestress, droogte, aantasting natuur en biodiversiteit)	79,8	30,8	52,5	88	70	40,4	19,4	36,2	71,7	88,2	84	71,1	57,5	60,7
Een groot aantal vluchtelingen als gevolg van een oorlog nabij de EU	40,6	91,7	74,8	20,2	55,4	90	86,4	69,7	37,8	35,9	22,8	61,1	66,9	60,6
Wereldwijde toename van protectionisme (bijvoorbeeld de invoering van handelsheffingen door Trump, en grootschalige Chinese staatssteun)	65	56	68,8	58,6	60	59,7	46,7	34,9	73,6	40,3	49,1	67,4	67,2	60,5
Groeiende invloed van China en Rusland in belangrijke landen (bijvoorbeeld India, Golfstaten, landen op de Balkan, in Afrika en Zuid-Amerika)	66,1	55,2	71,7	60,3	74	67,2	32,4	57,5	70,3	50,1	44,2	61,1	42,2	60,4
Er wordt meer en meer oorlogstaal gebruikt	50,8	69,2	56,1	59,4	59,7	49,8	70,9	45,6	45,2	75,7	60	67,8	65,8	60,1
Overbevolking in de wereld	54,8	75,2	63,2	49,3	55	69,7	51,3	22,1	22,5	54,9	43,1	70,2	75,1	60
Toenemende haat tegen Joden	48,8	79,5	57,3	54,3	60,1	71,9	56,8	87,3	88,9	49,2	49,5	56,4	57	59,7
Steun van de Amerikaanse regering aan nationalistische partijen in Europa die mensen uitsluiten op basis van ras en religie (zoals AfD in Duitsland en Fidesz (Orbán) in Hongarije)	80	29,6	50	86,3	61,7	32,5	19,8	21,1	82,5	80,4	84,2	66,2	63	58,8
Maatschappelijke spanningen in Nederland vanwege een conflict in het buitenland (bijvoorbeeld vanwege de oorlog tussen Rusland en Oekraïne, of de oorlog tussen Israël en Hamas)	50,8	69	58,1	50,9	47,1	69,2	63,1	79,2	71	40,8	42,1	65,6	66	58,3
Het verstoren van belangrijke zeehandelsroutes (bijvoorbeeld door blokkades en aanvallen op schepen)	56,4	63,4	60,8	51	60,6	66,3	50,1	69,3	45,2	61,3	43,3	56,8	60,4	58,3
Een militair conflict tussen de Verenigde Staten en China	59,8	49,6	63,1	57,5	60,3	48,7	48,2	60,1	61,7	74,5	56,8	62,4	61,6	57,8
Een extreemrechtse terroristische aanslag in Nederland	60,7	48,8	56,4	71,5	62,2	51,1	42,8	42,6	78,3	66	70	64,6	53,2	57,3
Betrokkenheid bij een oorlog buiten EU- of NAVO-grondgebied (bijvoorbeeld Oekraïne of Taiwan)	55,6	58,4	58,6	51,2	56	53,3	55,2	62,3	45,7	40,4	45,8	69,8	60,3	56,4
Steeds meer opkomende machten sluiten zich aan bij het samenwerkingsverband BRICS met China en Rusland	54,3	61	63,3	53,2	55	69,4	36,8	56,4	55,7	46,2	47,4	58,1	49,3	55,9
Een extreemlinkse terroristische aanslag in Nederland	39,3	82,9	55,2	29,8	47,7	82,8	79,3	75,7	65,6	42,4	30,3	56,1	53,3	55,5
Militaire dreiging van de VS ten opzichte van een ander land (bijvoorbeeld Venezuela of Groenland)	61,9	50,9	52,1	58	62,8	41	36	22,1	58,2	62,8	58,4	59,6	56,3	55,1
Ontwrichting van samenleving en economie door opkomende technologieën (bijvoorbeeld kunstmatige intelligentie)	50,9	54,7	42,7	56,5	50,1	61,2	52,5	60,4	38,3	52,4	60,8	62,7	68,8	54,4
De hoge schulden in Europa	39,9	63,6	55,2	31,6	47	75,3	73,2	61,1	41,6	24,9	29	61,6	55,7	52,8
De internationale klimaatafspraken worden niet goed nageleefd	76,9	21	38	78,9	58,8	20,7	15,9	13,1	38,2	84,3	88,5	45,6	57,7	50,7
Het uitroepen van een kalifaat (Islamitische heilstaat) in het Midden-Oosten en/of Afrika	38,7	80	55,5	32,9	45,9	70,8	60,2	58,6	29,3	39,8	33,6	57,3	42,2	50,5
Een nieuwe ernstige pandemie	51,1	39,3	44,1	57	57,5	48,3	24,1	40,8	62,4	65,8	59,6	56,5	40,2	48,5
Het verder escaleren van de oorlog in het Midden-Oosten	46,8	46,4	42,3	48,1	44,4	46,3	48,4	57,4	59	48,3	46,1	55,6	59,3	48,1
Grootschalige reguliere migratie (bijvoorbeeld arbeidsmigratie, gezinsmigratie, studiemigratie)	26,5	77,8	54,9	12,9	40	79,6	72,7	54,8	31,2	35,5	12,1	57,3	58,7	47,5
Toenemende haat tegen Moslims	55,7	31,3	40,5	63,5	51,8	31,4	32,5	17,3	62,7	50,8	63,9	53,8	51,4	46,6

Leeswijzer

De felheid van de kleuren in de tabel laat zien hoe sterk de dreigingen worden ervaren door de partijachterbannen vergeleken met andere partijen.

Een felrode kleur betekent dat de dreiging als zeer ernstig wordt ervaren. Een felgroene kleur betekent daarentegen dat de dreiging als relatief onbeduidend wordt beschouwd.

Partijpolitieke uitsplitsing van de hiërarchie van de hoop 2026

	D66	PVV	VVD	GL-PvdA	CDA	JA21	FvD	SGP	CU	SP	PvdD	Weet niet	Niet-stemmers	Totaal
Een duurzame wapenstilstand of vrede tussen Oekraïne en Rusland	84,6	66,6	77,6	85,3	80,9	70,9	74,7	84,1	89,8	79,4	86,2	86,5	68,9	78,5
Bescherming tegen cybersabotage van vitale infrastructuur (bijvoorbeeld vitale waterwerken en betalingsverkeer)	89,3	70,2	84,1	91	87,8	85,5	67,8	64,6	77,6	83,1	77,9	78,2	72,8	81,2
Versterking van de moderne maakindustrie in Nederland (bijvoorbeeld de chip-industrie)	86,4	74,6	88	81,2	88,8	93,5	78,1	88,9	92,3	74,7	62,7	81,8	75,5	82,7
De landen van de Europese Unie investeren meer in de veiligheid van hun regio, zodat ze militair minder afhankelijk worden van de Verenigde Staten	91,5	64,9	90,9	79,2	92,9	80,4	49,8	64,2	70	79,6	82,6	74,7	59,6	77,7
Bescherming tegen fysieke sabotage van vitale infrastructuur (bijvoorbeeld infrastructuur voor energie of kabels voor digitaal verkeer)	84,3	57,8	80,5	87,9	83	77,9	71,1	48,3	79,8	70,8	80,4	72,1	73,8	76,4
Techbedrijven moeten aan strengere regels voldoen (bijvoorbeeld om de privacy van burgers te beschermen, of desinformatie te bestrijden)	88	59,7	68,7	94,8	80,9	77,9	48,6	84,1	75,9	85,5	91,3	75,7	63,3	76
Meer samenwerking met landen van herkomst om asielzoekers die in Nederland uitgeprocedeerd zijn terug te nemen	73	70,5	80	55,2	77,9	89,3	80,6	88,1	75,6	41,4	37,3	77,5	69,9	72,1
Meer aandacht op scholen om nepnieuws en complottheorieën te leren herkennen	91,1	60,6	78,5	94	89,4	69,8	34,4	52,1	87,5	81,6	88,5	77,6	59,8	76,1
Meer transparantie in de buitenlandse financiering van politieke partijen	85,1	58,1	67,9	82,4	73,9	67	58,9	60,8	88,2	83,1	88,4	76,1	59,9	72,9
De afhankelijkheid van het buitenland voor vitale producten (grondstoffen, energie, chips, medicijnen, wapens) neemt af	76,4	57,1	75,5	83,1	77,9	74,7	63,6	84,1	92,2	71,4	77,4	79,4	60	73,4
Het beter beschermen van Nederlandse verkiezingen tegen buitenlandse inmenging	82,7	56,5	73,1	81,8	83,6	71,3	48,5	39,4	85,7	85,1	86,1	70,8	62,1	72
Betere internationale samenwerking ter bestrijding van internationale drugscriminaliteit	81,8	65,3	74,6	67,9	81,2	81,6	56,7	85,3	89,4	57,4	65,2	75,1	61,2	72,7
Internationale afspraken om het aantal kernwapens te beperken en de verspreiding en het gebruik van kernwapens te voorkomen	75,5	55,4	66,2	88,3	74,2	55,9	62,5	65,8	71,1	76,6	84,6	74,8	83,4	71,4
Aanpassing aan klimaatverandering door gerichte investeringen (bijvoorbeeld door het ophogen van dijken en meer ruimte geven aan rivieren)	87	56,2	80,2	86,1	81,6	78,4	40,6	66,2	66,7	82,9	82,3	75,4	68,6	73,9
Steun van de Nederlandse overheid aan Oekraïense ontheemden om terug te keren naar Oekraïne als het land weer veilig is	74,6	62,3	71	67,9	74,2	75,2	52,2	82,4	78,2	45,9	52,7	69,4	77,1	69,2
Economische opkomst van landen in de Europese regio door verplaatsing van productie vanuit China en Rusland naar de EU en omliggende landen	77,8	58,9	77,1	75,3	76,8	72,5	58,7	66,1	83,6	75,6	79,1	70,2	50,8	70,1
Nederland en Europa gaan uitgeprocedeerde asielzoekers verplaatsen naar terugkeerhubs in hun regio van herkomst	53,3	79,8	82,3	26,6	65	92,5	80,5	92,1	58,1	30,4	20,2	77,9	75,5	65,4
Nederland en Europa investeren in toegang tot strategische mineralen en metalen	75,7	54,1	77,8	74	73	65,4	60,3	39,3	78	49,8	51,4	72,8	66,2	67,9
Investeringen in weerbaarheid tegen bedrijfsspionage	74,5	49	76,9	67,7	76,9	80,5	51,6	57,9	72,8	68,9	67,4	63,1	53,2	67,5
Internationale samenwerking tegen belastingparadijzen en witwassen	76	45,7	64,5	85,9	70,4	67,2	46,8	72,8	85,2	86	86,7	75,4	55,4	68,5
Er komen minder irreguliere migranten (die geen geldige documenten hebben om een land binnen te komen of erin te verblijven) naar de landen van de Europese Unie	58,4	72	79,7	34,3	71,4	80	71,4	86,1	66,1	38,2	28,7	75,5	74,1	64,6
Versterking van de eenheid en slagkracht van de NAVO	84,5	57,7	84,8	72	86,4	80,9	33,1	65,4	71,2	51,1	66,7	65	47,7	69,2
Versterking van de eenheid en slagkracht van de EU	93,6	42,6	72,9	86,7	83,3	55,6	24,1	25,7	62,7	72,3	83,4	73,7	40,8	67,4
De snelle opmars van duurzame energie vermindert de macht van oliestaten	80,2	42,3	66,4	89,3	72,6	56,7	34,3	30,7	68,3	85,3	88,3	68,1	43,8	64,9

	D66	PVV	VVD	GL-PvdA	CDA	JA21	FvD	SGP	CU	SP	PvdD	Weet niet	Niet-stemmers	Totaal
Technologische innovaties die helpen om klimaatverandering tegen te gaan	87,2	31,2	71,3	88,4	78,1	68,2	35,8	43,9	70,7	84,2	83,4	72,7	48,7	67,3
Als onderstaande ontwikkeling zich zou voordoen, hoe hoopgevend vindt u dit dan voor de Nederlandse veiligheid en brede welvaart? Wereldwijde aanpak van ziektes en virussen om ernstige gevolgen van een nieuwe pandemie te voorkomen	85	49,1	73,8	86,3	76,8	58,2	23,1	48,3	63,3	70,5	88,6	67,7	47,4	66,5
Nederland en Europa investeren in opvang van vluchtelingen in de regio van herkomst	62,2	60,5	76,9	50,3	74,4	64,5	68,8	85,5	80	49,2	33,2	72,1	73,5	64,6
Vrijwilligersorganisaties (zoals reddingsbrigades en het Rode Kruis) en verenigingen (zoals sport- en buurtverenigingen) worden door de overheid ondersteund, om de weerbaarheid van Nederland in het geval van een crisis te versterken	73,2	49,5	64,1	83,1	65,7	61,3	46,6	50,2	90,3	84,1	86,8	60,1	49,6	65
Een versnelling van de energietransitie via kernenergie	62,3	69,8	78,9	35,5	65,7	86	65,2	70,8	52,3	31,9	30,7	56,8	63,5	62,8
Strakkere overheidscontrole op religieus onderwijs en weekendscholen	64	73,3	81,6	49,3	50,4	86,8	54,5	40,2	11,7	51,9	47,4	62,7	51,6	61,4
Het actiever beschermen van migrantengemeenschappen tegen inmenging door buitenlandse regimes ('lange-arm politiek')	76,3	49,5	66	76,8	68,8	57,3	34,5	78,2	77,1	67,9	69,9	59,6	58,2	64,1
Internationale samenwerking neemt weer toe in belang, waarbij ook machtige landen zoals de Verenigde Staten en China hieraan meedoen	66,6	47,9	66,6	67,2	62,6	57,2	47	72,3	62	56,5	58	55,6	58,7	59,6
De relatie tussen Europa en China verbetert	64,7	50,4	66,5	60	54	67,2	58,9	69,8	46,6	65	60	53,7	52,5	59,4
Nederland gaat sturen op een gematigde groei van de bevolking door voor elke soort migratie (arbeidsmigratie, studiemigratie, gezinsmigratie, asielmigratie) te bepalen hoeveel er maximaal naar Nederland kunnen komen	52,7	63,8	77,5	33,3	59,9	81,8	69,5	63,6	40,8	18,8	18,2	70,5	76,9	59,3
Geheime diensten krijgen meer bevoegdheden om terrorisme en georganiseerde misdaad te bestrijden	63,7	69,3	81,6	39,5	71,6	87,6	42,5	55,3	61,7	21,5	29,1	64,1	52,7	60,6
Versterking van de economie door technologische innovatie, digitalisering en kunstmatige intelligentie	69,7	45,3	79,7	56,5	60,9	71,5	41,7	42,2	42,2	40,5	51,5	61,1	62,7	60,2
Nederland en Europa investeren in vrede en veiligheid in landen in de buurt van Europa	79	36,5	63,5	80,3	76,2	38,2	27,9	38,9	61,8	63	77,8	53,5	39,8	58,9
Circulaire arbeidsmigratie om tekorten in vitale sectoren op de arbeidsmarkt op te vullen (migranten keren na een periode van werk terug naar hun land van herkomst)	65	52,1	72,6	54,5	63,3	70,4	53,6	58,2	47,2	42,1	46,4	66,3	52,7	59,2
Landen bemoeien zich minder met elkaars binnenlandse politiek en besluiten	45,5	67,7	65	32,5	52	64	76,2	69,8	36,5	24,1	19,4	67,5	66,2	55,4
De overheid verzorgt faciliteiten om de weerbaarheid van Nederland te vergroten (bijvoorbeeld: schuilkelders, reservecapaciteit drinkwater en noodgeneratoren)	66,7	50,3	62	58,7	70,6	58,2	43,5	59,6	63,2	67,5	59,9	77,3	36,9	58,7
Versterking van de relatie tussen Europa en relevante derde landen (bijvoorbeeld India, Golfstaten, landen op de Balkan, in Afrika en Zuid-Amerika)	70,1	28,6	56	78,6	65,1	36,6	37,8	51,8	62	69,2	64,6	58,9	43,4	56,1
Initiatieven om de overbevolking in de wereld tegen te gaan (bijvoorbeeld scholing van meisjes, overheids campagnes, beschikbaar stellen van voorbehoedsmiddelen)	70	42,6	61,8	71,8	64,3	58	33,6	12	48,1	60,1	75,8	61,7	42,6	56,9
De Europese Unie toont meer respect voor de soevereiniteit van de lidstaten	33,2	55,6	59,1	27,6	37,3	72,2	72,1	93,8	40,4	32,3	10,7	63	66,3	50
Een versnelling van de energietransitie via groene energie (bijvoorbeeld zon- en windenergie)	81,2	22,3	44,1	91,8	66,9	35,8	9,5	18,5	63,4	71,6	90,2	58,2	39,5	54,4
Versterking van de relatie tussen Europa en de Verenigde Staten	52,2	52,4	65,2	48,5	59,1	61,9	65	81,9	55,5	19,5	45,6	42	30,6	51,8
De relatie tussen de Verenigde Staten en China verbetert	49,7	49,2	51,6	46,1	47,6	43,8	52,1	71,7	34,7	43,5	39,6	43,3	58,2	48,8
Aantrekken van arbeidsmigranten om tekorten in vitale sectoren op de arbeidsmarkt op te vullen (bijvoorbeeld in de gezondheidszorg)	60,5	20,1	50,8	69,8	54,7	32,8	15,4	12,6	34	32,7	72,5	40,4	33,8	43,5
Nederland en Europa investeren in gezondheidszorg en onderwijs in ontwikkelingslanden	66,2	16,5	27,6	88,1	51,9	16,4	10,9	43,8	78	57,5	82,3	39,7	33,8	45,2

	D66	PVV	VVD	GL-PvdA	CDA	JA21	FvD	SGP	CU	SP	PvdD	Weet niet	Niet-stemmers	Totaal
Oekraïne wordt lid van de Europese Unie	54,7	19,7	35	68,3	43,8	24,4	6,9	9,9	40,2	44,2	48,4	37,4	23,4	37,3
Oekraïne wordt lid van de NAVO	52,7	19,1	31,4	68,5	40,6	19,7	5,2	21,1	43,7	34,5	51,4	40,6	33,1	36,7
De Amerikaanse regering werpt zich op als de verdediger van de vrije meningsuiting en de politieke vrijheid in Europa	28,5	39,2	36,2	33,8	26,8	36,9	53,3	38,2	26,6	21,1	17,8	24,3	47,9	34
Westelijke Balkan-landen (Albanië, Montenegro, Servië, Bosnië en Herzegovina, Kosovo, Noord-Macedonië) worden lid van de Europese Unie	30,8	13,8	16,6	46,2	26,2	10,8	4	21,6	24,6	49,2	39	19,5	24,2	24

Leeswijzer

De felheid van de kleuren in de tabel laat zien hoeveel hoop de verschillende partijachterbannen putten uit de genoemde ontwikkelingen.

Een felrode kleur betekent dat de trend als zeer weinig hoopgevend wordt ervaren. Een felgroene kleur betekent daarentegen dat men zeer veel hoop put uit de genoemde ontwikkeling.

About the Clingendael Institute

Clingendael – the Netherlands Institute of International Relations – is a leading think tank and academy on international affairs. Through our analyses, training and public debate we aim to inspire and equip governments, businesses, and civil society in order to contribute to a secure, sustainable and just world.

www.clingendael.org
info@clingendael.org
+31 70 324 53 84

✉ @clingendaelorg
f The Clingendael Institute
in The Clingendael Institute
@ clingendael_institute
▶ Clingendael Institute
📄 Newsletter

Over de auteurs

Christopher Houtkamp is senior research fellow bij Instituut Clingendael en hoofd van het programma *Resilience* binnen de *Security Unit* van Clingendael en programmaleider van het surveyonderzoek in het kader van de Clingendael Buitenland Barometer.

Monika Sie Dhian Ho is algemeen directeur van het Instituut Clingendael. Haar onderzoek richt zich op geopolitiek, migratie en survey-onderzoek dat zij op Clingendael heeft geïntroduceerd met de Clingendael Buitenland Barometer.

Nienke Wessel is researcher bij Instituut Clingendael's Security Unit, waar ze onder andere onderzoek doet voor de Clingendael Buitenland Barometer. Ze volgt masters in Informatica, Conflict Studies, en Islam Studies aan de Radboud Universiteit Nijmegen, waar ze kwantitatief en kwalitatief onderzoek combineert.

Katrin Müller is Research Fellow in het programma *Resilience* binnen de *Security Unit* van Instituut Clingendael. Zij heeft gespecialiseerde kennis van zowel kwantitatieve als kwalitatieve onderzoeksmethoden. Deze zet zij in op een breed scala aan onderwerpen, die betrekking hebben op polarisatie, ongewenste buitenlandse inmenging, en risico-en veiligheidspercepties.

Teun van der Laan is researcher bij Instituut Clingendael. Hij richt zich op surveyonderzoek in het kader van de Clingendael Buitenland Barometer en onderzoek in het kader van het programma *Resilience*.

Mark Elchardus is senior associate fellow van Instituut Clingendael en emeritus hoogleraar sociologie aan de Vrije Universiteit Brussel. Hij heeft samen met Monika Sie het survey-onderzoek bij Instituut Clingendael opgezet.